

ZA MOY SKI 20 24

18 listopada 1853

W Paryżu rodzi się pierworodny syn Jadwigi z Działyńskich i generała Władysława Zamoyskiego – Władysław Zygmunt Adam Jan Karol.

1853-1879

Dzieciństwo i młodość Władysław spędza głównie we Francji, gdzie odbiera staranne wychowanie. Uczęszcza do czołowej paryskiej szkoły średniej, a w 1875 r. rozpoczyna ochotniczą służbę we francuskiej armii.

1879-1881

Władysław zostaje attaché przy Francuskiej Komisji na Wystawę Światową w Sydney. Podróżuje po Australii, Tasmanii i Nowej Kaledonii, odwiedza Nową Zelandię i Hawaje, przejeżdża przez Amerykę Północną.

1881-1885

W 1880 r. umiera bezpotomnie Jan Działyński, który w testamencie czyni swego siostrzeńca generalnym spadkobiercą dóbr kórnickich. Wróciwszy do Europy, Władysław reguluje kwestie majątkowe i angażuje się w polskie sprawy w zaborze pruskim.

1889

Zamoyski wygrywa na licytacji dobra zakopiańskie. Skupia się na: ochronie górskiej przyrody, zatargu granicznym w Tatrach Wysokich oraz rozwoju Zakopanego i okolic.

1889-1902

Hrabia włącza się w spór z Węgrami o przebieg granicy nad Morskim Okiem. W 1902 r. konflikt na korzyść Galicji rozstrzyga międzynarodowy trybunał arbitrażowy obradujący w austriackim Grazu.

1920-1924

Zamoyski porządkuje sprawy majątkowe, w porozumieniu z matką i siostrą tworzy Fundację Zakłady Kórnickie – dar dla narodu polskiego obejmujący dobra na terenie Wielkopolski i Małopolski.

3 października 1924

Władysław Zamoyski umiera w kórnickim Zamku.

13 września 2023
Senat RP ogłasza Władysława Zamoyskiego patronem roku 2024.

1914-1920

Wojna zastaje Zamoyskich w Paryżu. Władysław podejmuje działania na rzecz sprawy polskiej, pomaga też siostrze Marii, która otacza opieką rodaków zamkniętych we francuskich obozach jenieckich.

30 lipca 1925

Sejm RP uchwała ustawę o Zakładach Kórnickich. Do głównych celów Fundacji należy trwałe zabezpieczenie dziedzictwa oraz inicjatyw Działyńskich i Zamoyskich z Kórnicka służących ogółowi społeczeństwa – przede wszystkim: rozwój Szkoły Domowej Pracy Kobiet, utrzymanie Zamku i biblioteki, założenie zakładu badania i hodowli drzew, a także działalność wychowawcza, stypendialna oraz upowszechniająca dobre wzorce gospodarowania.

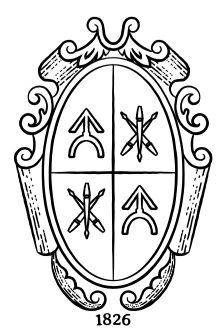

NIC DLA SIEBIE...

O TATRACH I INNYCH DARACH ZAMOYSKIEGO DLA POLSKI

Autorzy wystawy: Edyta Bątkiewicz-Szymanowska, Magdalena Biniń-Szkopek, Małgorzata Cieliczko, Małgorzata Potocka, Mikołaj Potocki, Krzysztof Rataj
Opracowanie graficzne: Agnieszka Juraszczyk (Fundacja Tres)
Źródła ikonograficzne: PAN Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Narodowa, Biblioteka Polska w Paryżu, Muzeum Okręgowe w Toruniu, Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chalubińskiego w Zakopanem, Muzeum-Zamek w Łańcucie, Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, Narodowe Archiwum Cyfrowe

Organizatorzy:

PAN
BIBLIOTEKA
KÓRNICKA

Patroni honorowi:

POWIAT
POZNAŃSKI

Patroni medialni:

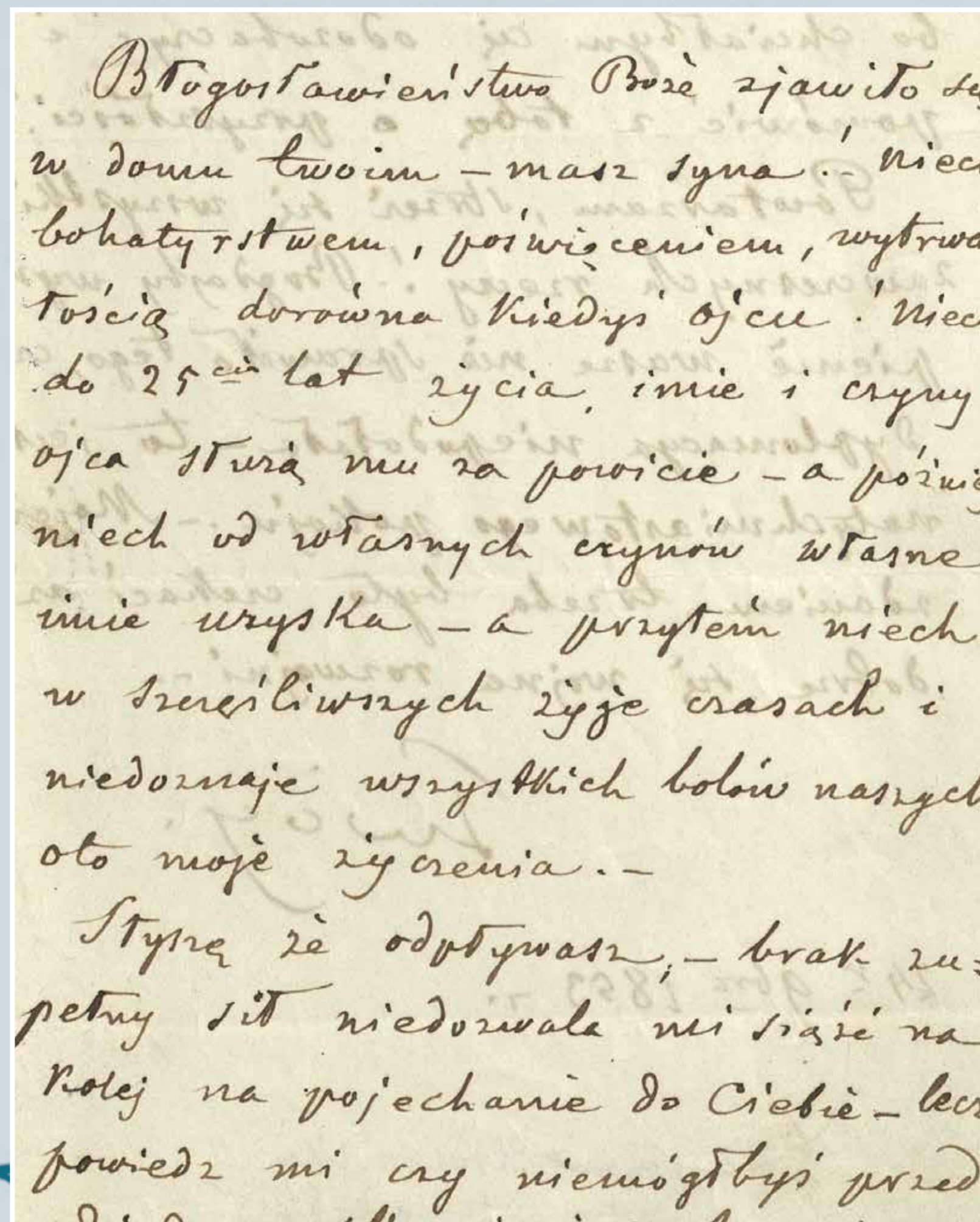

20
24
ROK
WŁADYSŁAWA
ZAMOYSKIEGO

Władysław
Zamoyski

Półowa XIX w. to świat bez Polski, to również czas gwałtownych i krwawych przemian przetaczających się przez Europę, zwanych w podręcznikach Wiosną Ludów. Zamieszanie, walki, podważanie fundamentów, na których przez lata stał ten kontynent, trwały w najlepsze. Tymczasem w grudniu 1853 r., siedząc w swym paryskim mieszkaniu, młoda Polka sięgnęła po pióro, by napisać jeden z najważniejszych listów w swoim życiu. „Otóż masz Papa wnuka 55 centymetrów długiego i prawie równie grubego. Je, śpi i krzyczy...” – donosiła z dumą.

Autorką tych słów była Jadwiga z Działyńskich Zamoyska, która informowała przebywającego w Poznaniu ojca o narodzinach wnuka – Władysława. Chłopiec napełnił dom radością, która niestety nie trwała długo. Wkrótce jego aktywni na polu walki o wolność Polski rodzice wyruszyli do Turcji, gdzie zaangażowano ich politycznie w przebieg wojny krymskiej. W ten sposób mały obywatel Francji dostał się na ziemię swych polskich przodków, gdzie pod okiem zakochanych w nim dziadków – Celestyny z Zamoyskich i Tytusa Działyńskiego, twórcy Biblioteki Kórnickiej – spędził pierwsze dwa lata życia.

List Zygmunta Krasieńskiego – jednego z trzech wieszczów polskiego romantyzmu – do gen. Władysława Zamoyskiego z gratulacjami z okazji narodzin pierwszego syna

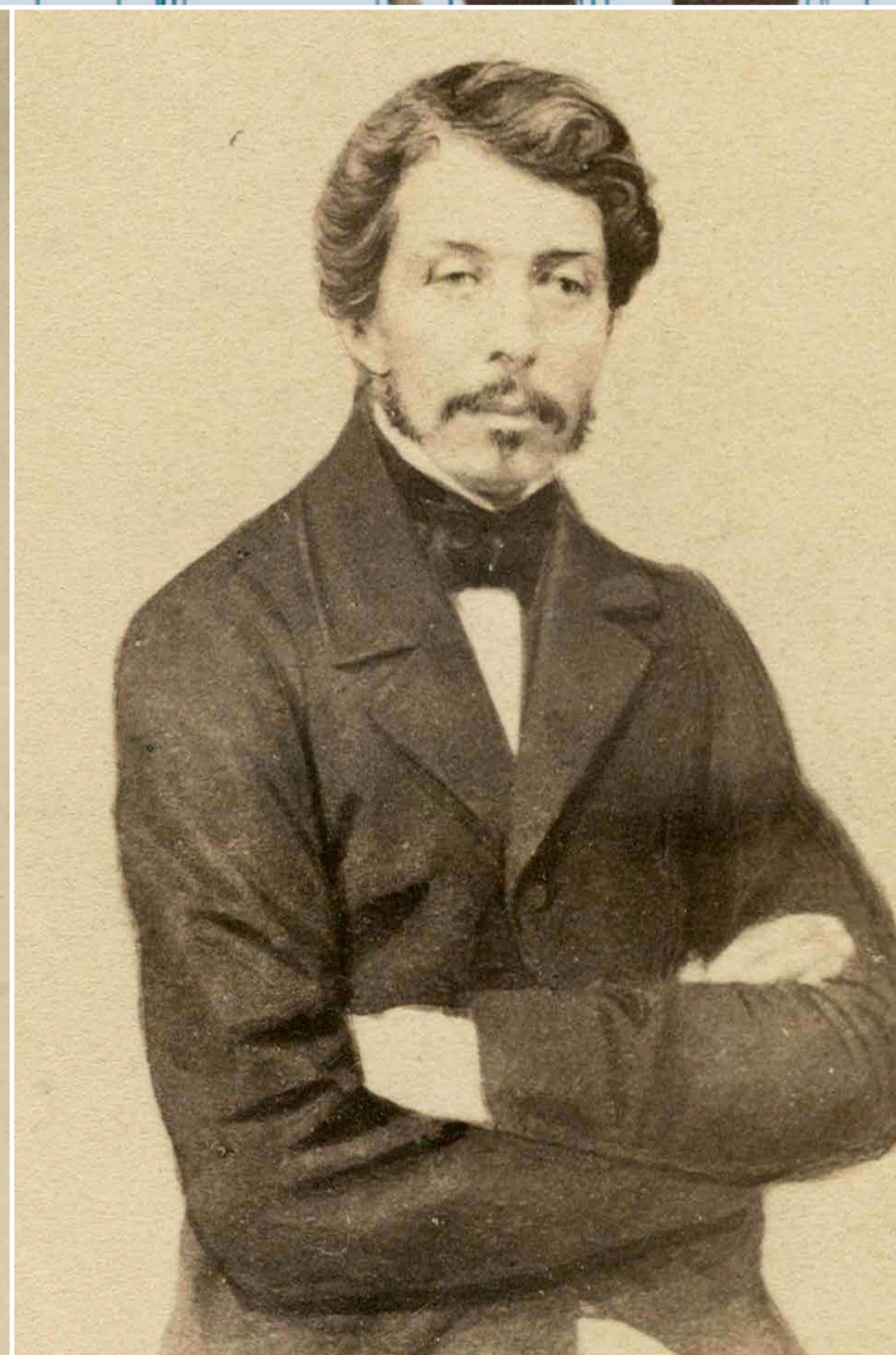
Tytus Działyński (1796-1861)
i Celestyna z Zamoyskich Działyńska (1804-1883)
Dziadek i babcia Władysława ze strony matki

Ten ginący w niepamięci każdego człowieka okres wypełniony był w jego przypadku malowniczym krajobrazem Wielkopolski i rodzinnymi historiami. Władys – jak zwykle zwracać się do niego najbliżsi – rósł wśród ludzi światłych i inteligentnych, pełnych pasji, miłości do Boga i ojczyzny, szczerze oddanych temu, w co wierzyli. Zgodnie z maksymą *verba docent, exempla trahunt* (słowa uczą, przykłady kształcą) – chłopiec nie tylko słuchał tych, którzy go kochali, ale jednocześnie chłonął ich ideały oraz zaangażowanie.

Jadwiga Zamoyska (1831-1923) – matka Władysława, Witolda oraz dwóch córek o imieniu Maria (z których pierwsza zmarła, mając niespełna dwa lata); autorka *Wspomnień* oraz dzieł o tematyce dydaktyczno-religijnej, twórczyni Szkoły Domowej Pracy Kobiet

Władysław Zamoyski (1803-1868) – ojciec Władysława, generał dywizji wojsk angielskich i tureckich, twórca II pułku Kozaków Sultańskich podczas wojny krymskiej, działacz emigracyjny i bliski współpracownik księcia Adama Jerzego Czartoryskiego

Mały Władys – akwarelka autorstwa jego mamy, Jadwigi Zamoyska pisała o synach: „Witold [...] to mały diabełek. Władys nie święty, ale lepszy wiele [...] bardzo ładnie, włosy mu niesłychanie ciemniej, śliczne ma nawet kolory i chociaż ciało chude, twarz wiele pełniejsza – owal twarzy nos i usta śliczne” (24 kwietnia 1857).

Narodziny na emigracji, w czasach kiedy Polska znajdowała się pod zaborami, oraz zaangażowanie rodziny w walkę o niepodległość kraju miały niebagatelny wpływ na wychowanie i edukację małego Władysia. Rodzice dbali o jego rozwój duchowy, intelektualny i fizyczny – kluczowe wartości czerpali z etyki chrześcijańskiej, pragnęli ukształtować osobę szlachetną, obowiązkową, zdolną do wyjątkowej pracy, a w razie potrzeby także do wyrzeczeń.

W ich francuskim domu panowała ciepła atmosfera, którą budowali bliżsi i dalsi krewni: Zamojscy, Działyńscy i Czartoryscy. Rodzina dopilnowała, aby chłopiec dobrze znał język polski, rodzimą literaturę, historię i geografję. Pomoc w tym zakresie nieśli także sekretarz generała Leonard Niedźwiecki oraz pedagog i działacz emigracyjny Józef Rustejko.

W wieku 7 lat Władysław uczęszczał na prywatny kurs, później podjął naukę w elitarniej paryskiej szkole średniej, a następnie – zgodnie z wolą zmarłego ojca – złożył papiery do École polytechnique, gdzie miał szansę uzyskać stopień oficerski. Mimo kilkakrotnych prób na politechnikę się nie dostał i w 1875 r. wstąpił na 5 lat jako ochotnik do armii francuskiej. Trudności i rozczarowania jakie Władysław napotkał na tym etapie życia, zaowocowały wyborem alternatywnej drogi dalszego rozwoju – w 1879 r. został attaché przy Francuskiej Komisji na Wystawę Powszechną w Sydney i ruszył w podróż na drugi koniec świata.

Fotografia zbiorowa Zamojskich i Czartoryskich w ogrodzie Hôtel Lambert, ok. 1857 r. Drugi od lewej siedzi gen. Władysław Zamojski z synami: Witoldem na kolanie oraz kucującym obok Władysławem.

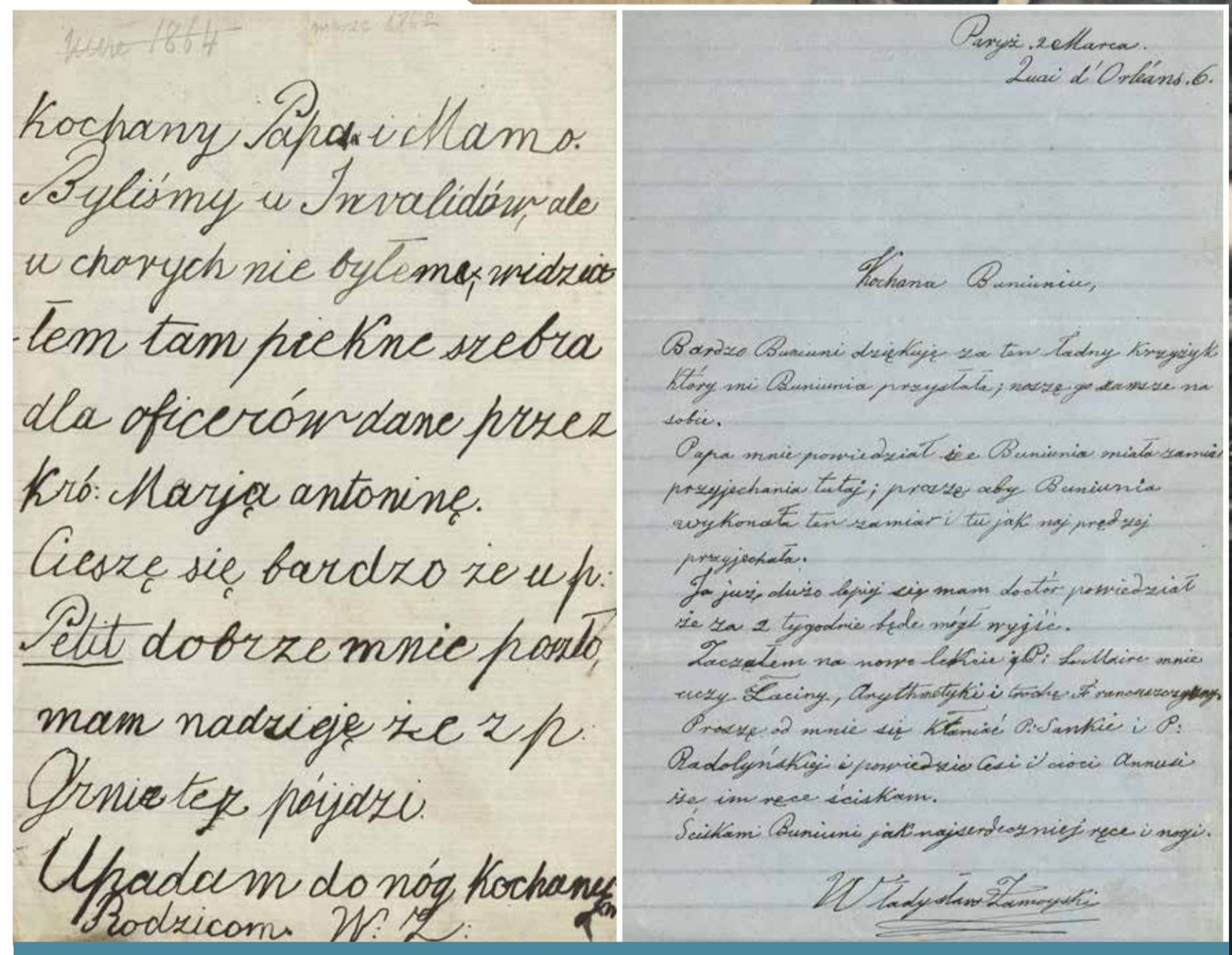
*Janowi Władysławowi Zamojskiemu
Kochany Władysiu,*

Spisane w Krakowie, w czasie, kiedy Władysław Zamojski był w szkole w Paryżu. Wskazuje na to data 1864 r. i adres: „Władysław Zamojski, École Polytechnique, Paris”. Wskazuje także na to, że jest to list do syna, który w tym czasie uczęszczał do szkoły w Paryżu. Wskazuje także na to, że jest to list do syna, który w tym czasie uczęszczał do szkoły w Paryżu.

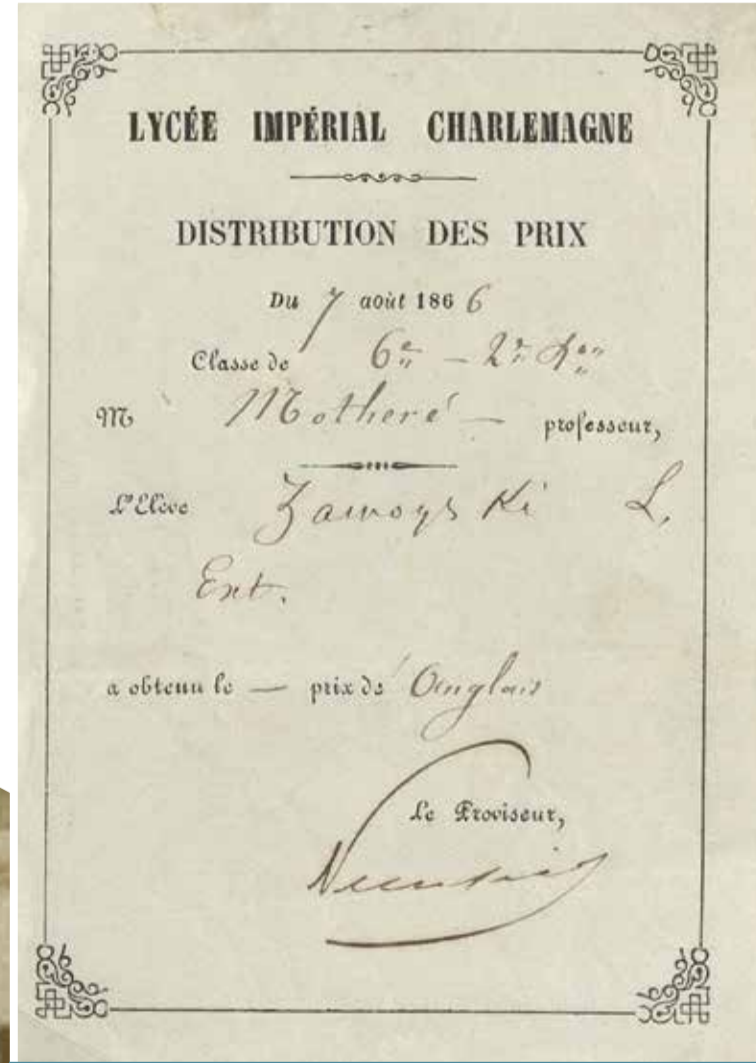
Dedykacja dla małego Władysia od dziadka Tytusa Działyńskiego, w której – wspominając czyny sławnego przodka heimana Jana Zamojskiego – powierzył wnukowi swoje dziedzictwo: bibliotekę i pozostałe pamiątki narodowe.

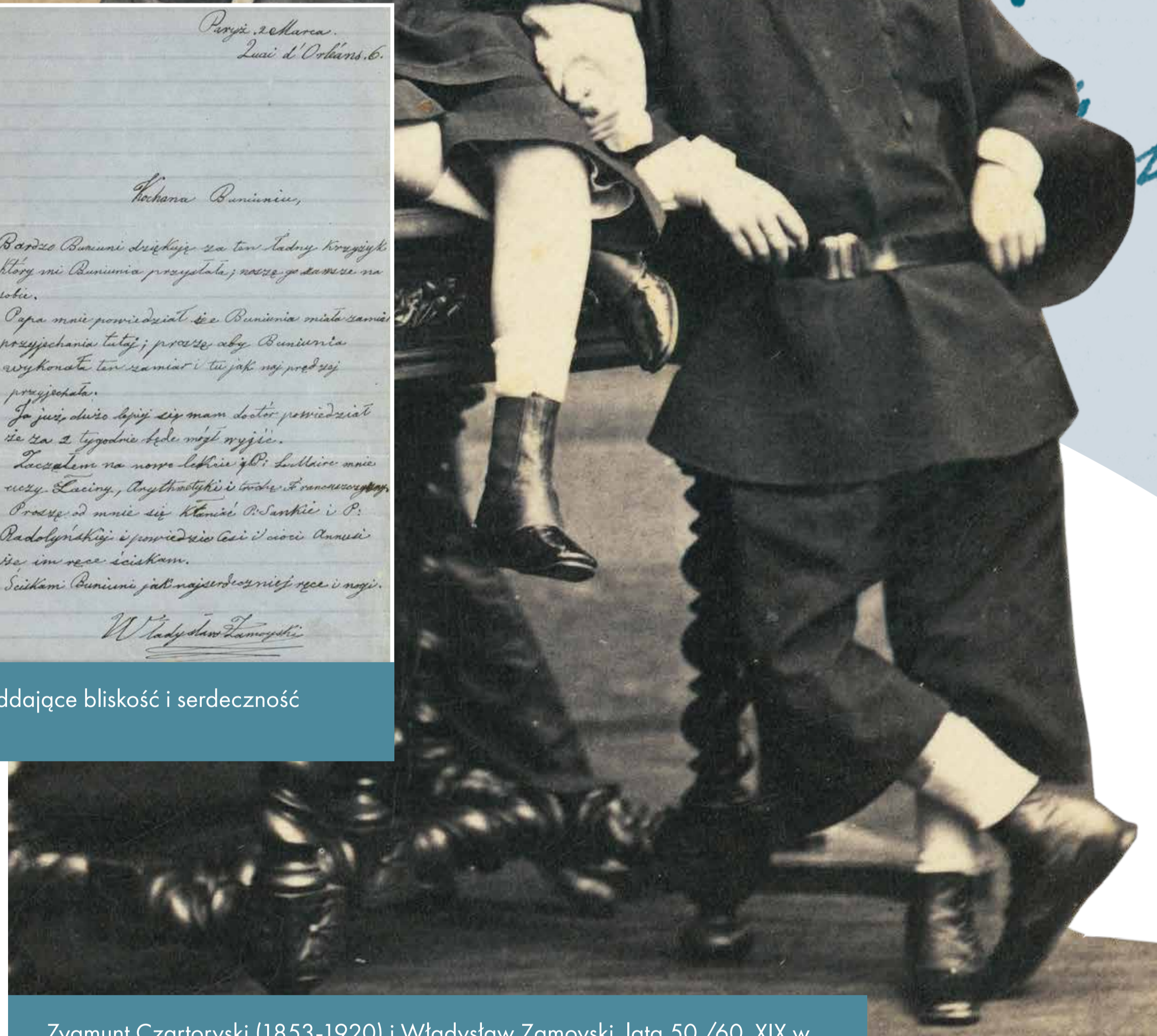
Dominique Vincent Mariote (1815-1889) – oratorianin. Zamojscy wybrali zakonników z tego zgromadzenia na przewodników duchowych rodziny.

Listy młodego Władysia do najbliższych oddające bliskość i serdeczność rodzinnych relacji

Wyróżnienie za osiągnięcia w nauce języka angielskiego dla Władysława Zamojskiego

Zygmunt Czartoryski (1853-1920) i Władysław Zamojski, lata 50./60. XIX w.

Władysław z bratem Witoldem, ok. 1860 r.

Władysław z siostrą Marią, ok. 1863 r.

Państwo Zamojscy byli rodzicami kochającymi i wymagającymi. Oboje zaangażowani w wychowanie dzieci, dzielili się dylematami i troskami rodzicielstwa; w jednym z listów generał pisał do żony: „Ty pilnuj, wady miej na oku, pokonywaj z całą surowością gorącej miłości. Mnie pozwól wcześniej w tychże wadach upatrywać niekiedy źródło siły na później. [...] ufam że [...] niezawodnie życiem swoim pokierują tak że i za życia, i na wieczność bezpieczni będą i dobrej pamięci godni. Dzięki Tobie, dzielna Matko ich, kochana moja, błogosławieństwo moje” (1 marca 1864).

Budynek Biblioteki Polskiej w Paryżu przy 6 Quai d'Orléans, na pierwszym piętrze znajdował się apartament państwa Zamojskich, w którym Władysław spędził dzieciństwo i wczesną młodość.

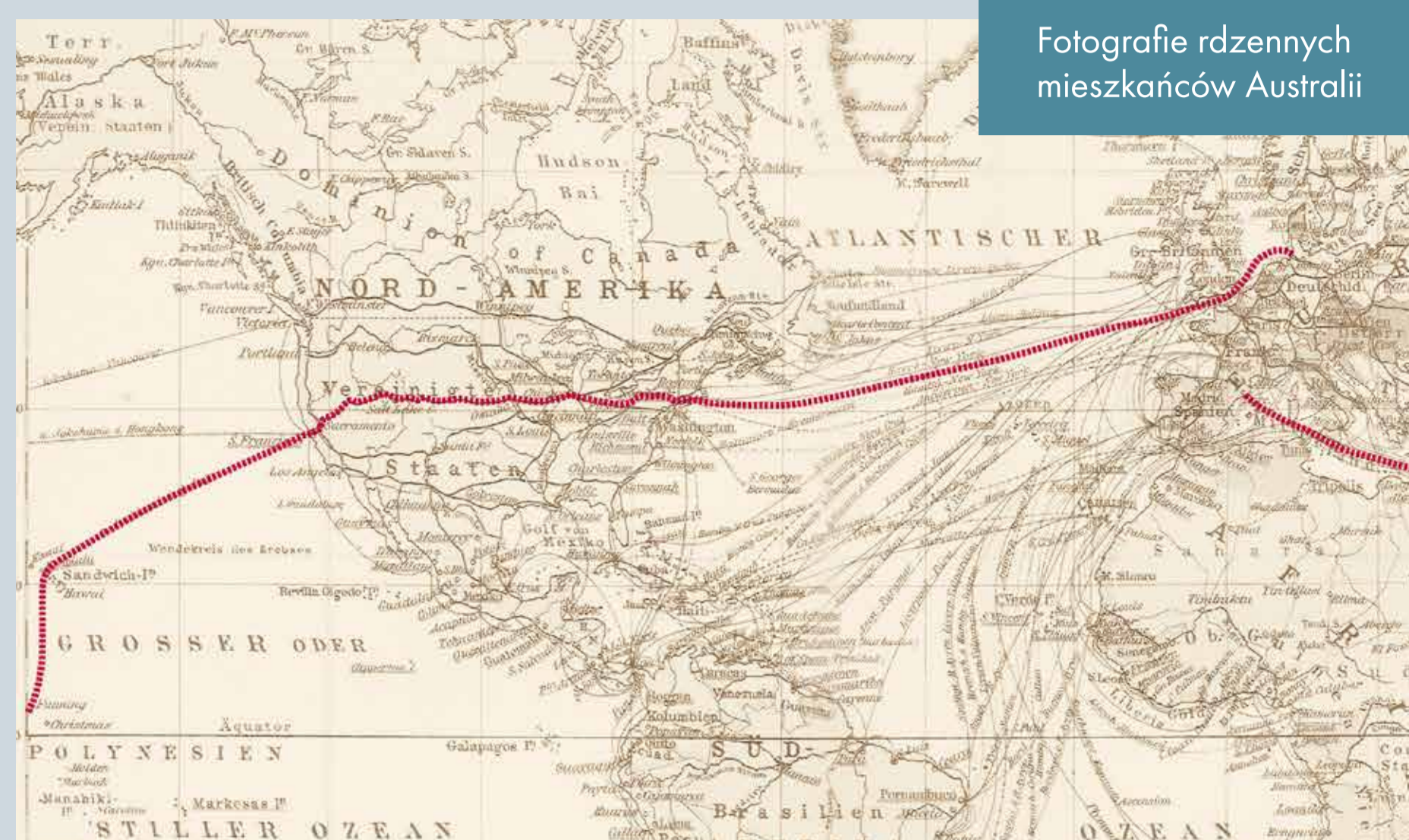
26-letni Władysław głęboko przeżył fakt, że nie dostał się na paryską politechnikę. Do egzaminów podchodził czterokrotnie i choć w końcu je zdał, nie przyjęto go w poczet studentów. „Skwaszony, znudzony, stetryczały swoim niepowodzeniem”, jak pisała jego matka, skorzystał z okazji wyjazdu na antypody. W kwietniu 1879 r. otrzymał propozycję uczestnictwa w wyprawie do Australii, aby zorganizować francuską ekspozycję podczas Wystawy Powszechnej. Wyłynął 15 maja jako delegat Ministerstwa Spraw Zagranicznych Francji.

Wszystko dobrze zważywszy, doszedłem do przekonania, że powinien z nasuwającej się sposobności korzystać. Muszę się przyznać, że mi strasznie twardo było wyjeżdżać. Ale przekonany jestem, że dobrze dla mnie wypadło. Zniszczony byłem, do niczego. Nieznośnie mi było między ludźmi. Widok znajomego każdego, nawet najżyczliwszego, był mi niewypowiedzianie wstrętny. Odwagę wszelką, ochotę do czegośkolwiek straciłem. Stałem się drugim i sobie nieznośnym. Trafiła się sposobność uczciwa zerwania z wszystkim, opuszczenia Europy na pewien czas, a nie bez pożytecznego celu, skorzystałem z niej i rad jestem, że skorzystał.

List W. Zamoyskiego do J. Działyńskiego z 12 października 1879 r.

W Australii spędził 15 miesięcy, podczas których przygotowywał wystawy w Sydney, a później w Melbourne oraz odbywał liczne podróże po terytoriach Victoria, New South Wales oraz Queensland. Zwiedził także Tasmanię i Nową Kaledonię. Drogę powrotną – przez Nową Zelandię, Wyspy Tonga, Samoa, Hawaje i Stany Zjednoczone Ameryki, które przejechał wszcz od San Francisco do Nowego Jorku – zakończył w sierpniu 1881 r., opływając świat dookoła.

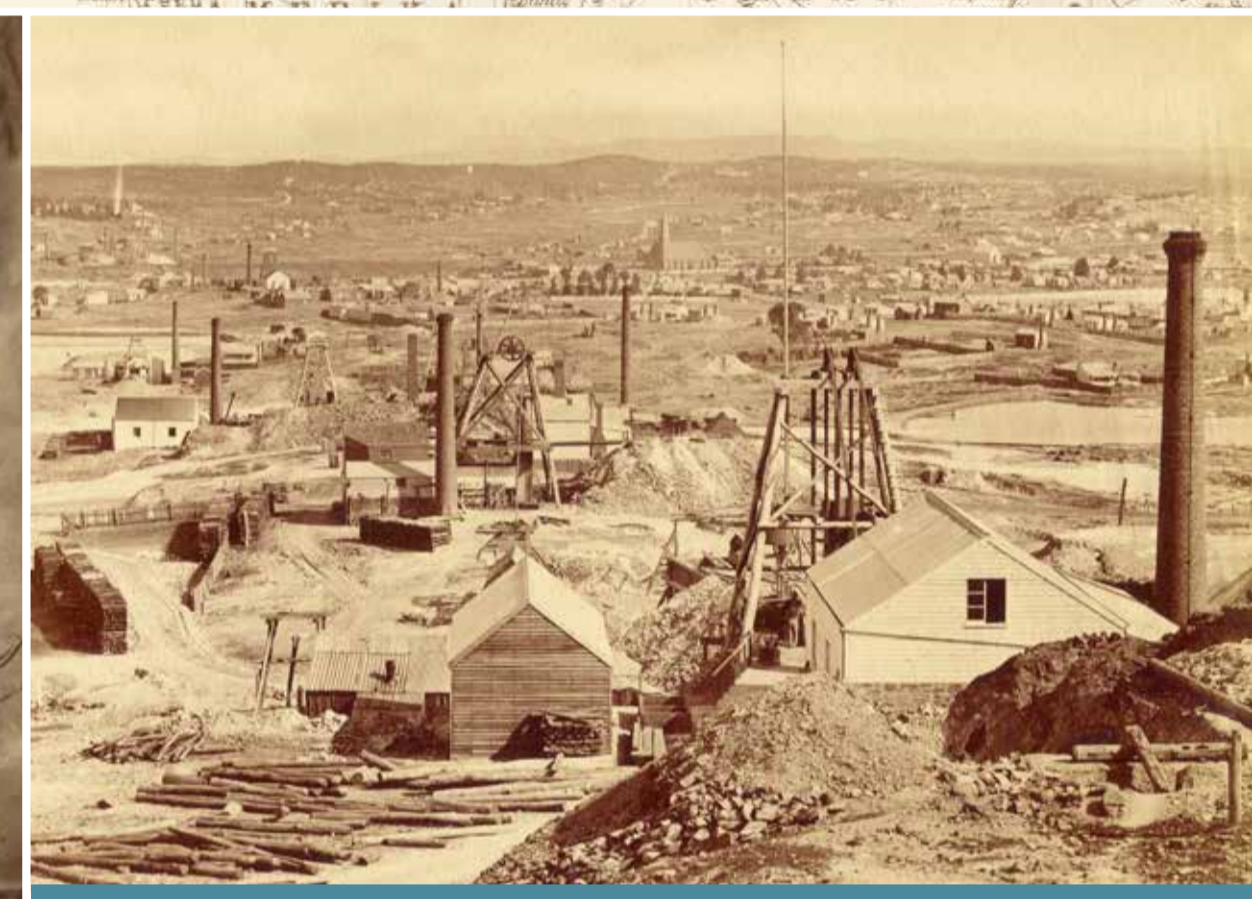
Zamoyski nawiązywał kontakty z towarzystwami naukowymi, spotykał się z ważnymi osobami, emigrantami z Polski oraz podróżnikami. Odwiedzał kopalnie, gromadził próbki minerałów i rud metali, fascynował się transportem – zwłaszcza kolejnictwem. Zdobywał informacje na temat szkolnictwa w Australii, bywał w osadach aborygeńskich i brał udział w badaniach antropologicznych. Polował na egzotyczne zwierzęta oraz zbierał osobliwości przyrodnicze. Nie robił tego wyłącznie dla przyjemności, ale z nadzieją wykorzystania zdobytej wiedzy i umiejętności praktycznych w przyszłości. Dostrzegał podobieństwa między Australią jako „nowym krajem” i jej „młodym, tworzącym się narodem” a Polską, w niepodległość której wierzył. Doświadczenia z podróży pomogły mu podejmować mądre inicjatywy rozwojowe w Zakopanem.

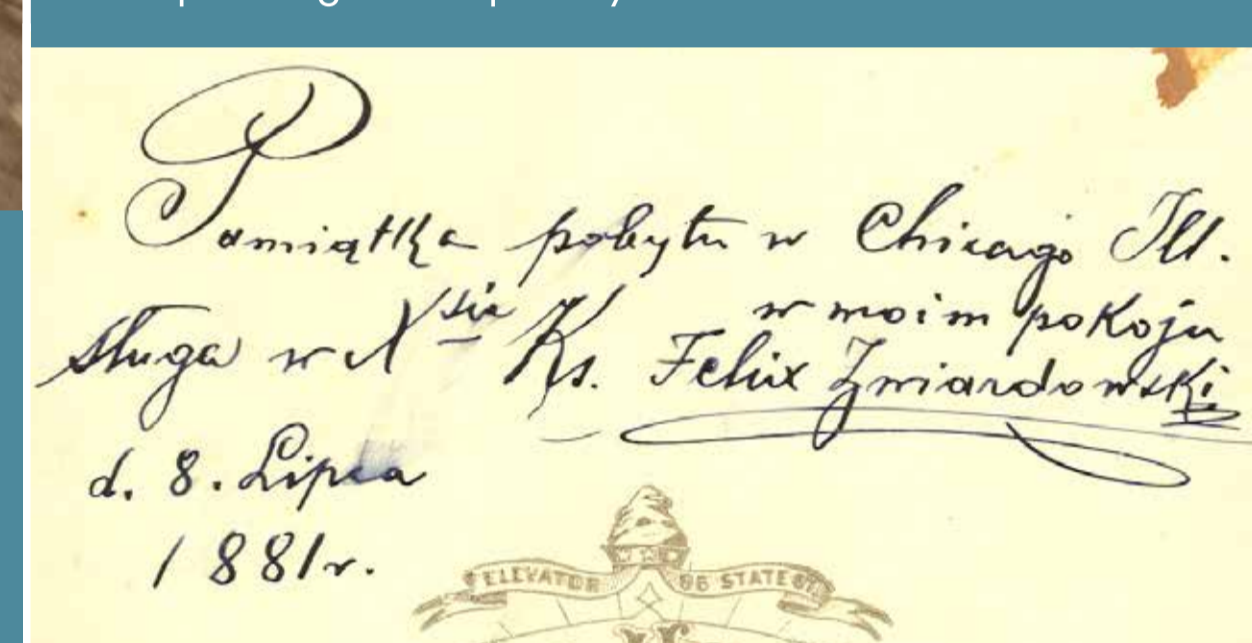
Fotografie rdzennych mieszkańców Australii

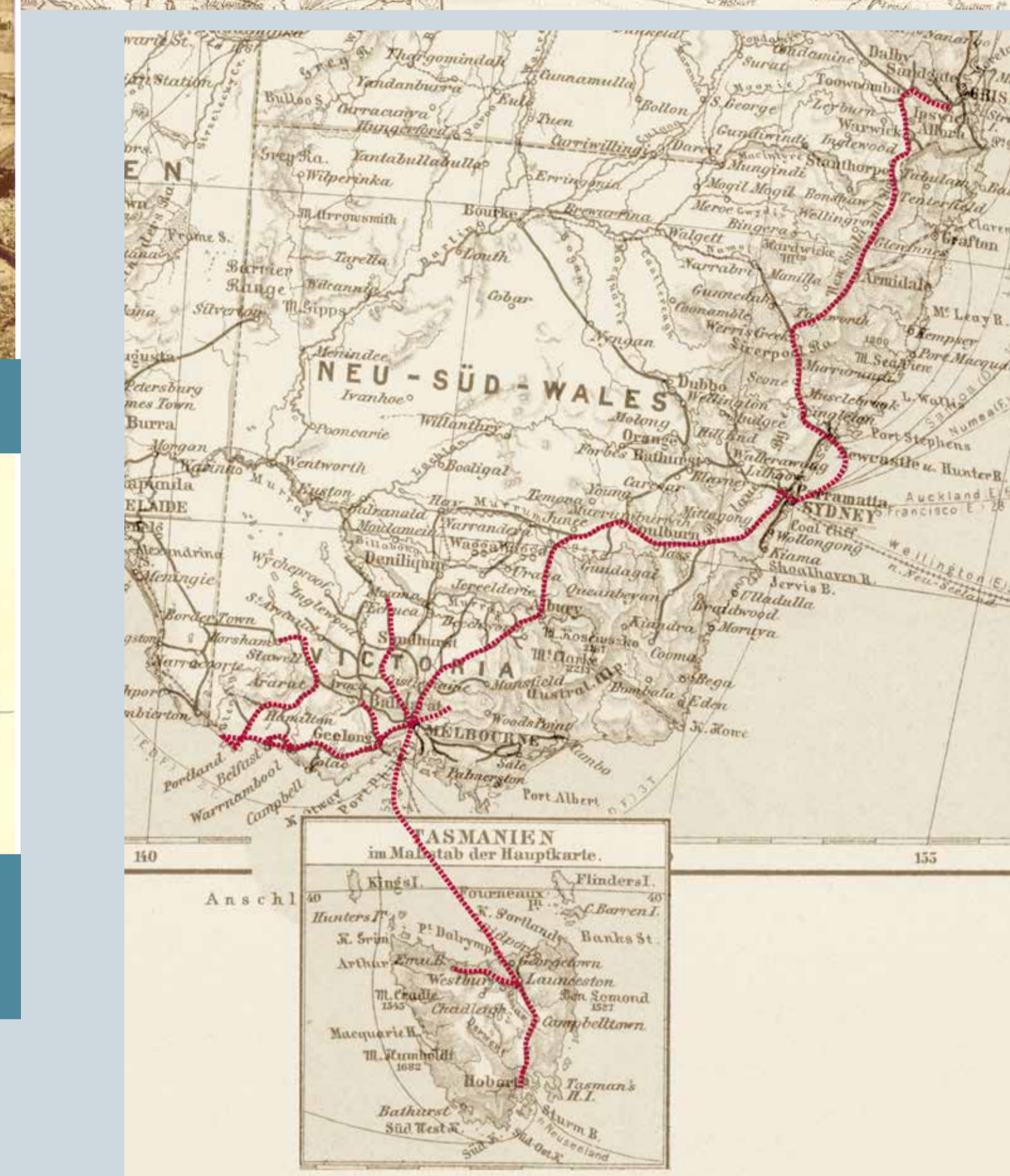
Nikołaj N. Miklucho-Makłaj (1846-1888) – podróżnik, etnolog, antropolog i biolog, badacz Australii i zachodniego Pacyfiku, z którym spotkał się Zamoyski.

Krajobraz górniczej osady w Australii

Jednym z przedstawicieli Polonii amerykańskiej był zmarły wchłanianiec Feliks Zwiardowski (1840-1895), z którym Zamoyski widział się w Chicago w 1881 r.

W Australii i USA hrabia przyjął rolę nieformalnego ambasadora Polski. Pozyskiwał informacje o mieszkających tam rodakach i działaczach polonijnych. Szukał ich, odwiedzał, dostarczał wiadomości z kraju, realizował prośby o przesłanie pamiątek, używał polskich księzek i podtrzymywał na duchu.

Podróż dookoła świata była dla Władysława swoją szkołą życia. Rozpoczął ją niedoświadczony, zrezygnowany młodzieniec, a ukończył świadomy mężczyzna, który wiedział już, co chce robić w życiu. Miał misję i plan.

Tu kraj nowy, młody tworzący się nowy naród, niejedno tu ciekawe, z niejednego może kiedyś będzie można skorzystać. [...] Mam nadzieję, że kiedyś Wujaszek zobaczysz, że z czasu skorzystał w sposób użyteczny, że za powrotem do kraju lepiej będę mógł służyć, niżbym był mógł przedtem.

List W. Zamoyskiego do J. Działyńskiego z 12 października 1879 r.

Maska czaszkowa i naszyjnik z ludzkich zębów przywiezione z Nowej Brytanii

Ekspozycja kolekcji australijskiej Władysława Zamoyskiego w oficynie zachodniej Zamku w Kórniku, 1929 r.

Niektóre australijskie obiekty eksponowano w reprezentacyjnych miejscach Zamku – np. dziobak stanął w salonie, wzbudzając sensację wśród gości. Celichowski natował: „Proszę zwrócić uwagę na zwierzątko wypchane, ustawione na prawym narożniku kominka. Jest to na wpół zwierzę ssące, na wpół ptak: korpus zwierzęcia ssącego, podobny do wydry, dziób kaczki – a natura zwierzątka daje przewagę dziobowi, bo ten kaczodziób (*Ornithorhynchus paradoxus*) znosi jaja, z których wylęgają się młode. Zwierzątko to ubił obecny dziedzic Kórnik i przywiózł ze sobą z Australii, którą zwiedzał w r. 1880”. Z. Celichowski, *Zamek Kórnicki z objaśnieniami do przewodnika*, Poznań 1916, s. 10.

- Marseille
- Port Said
- Aden – Cejlon –
- Adelaide/Melbourne –
- Sydney – Melbourne – Geelong –
- Ballarat – Echuca – Moama – Malong –
- Melbourne – Sale – Lake Wellington –
- Bairnsdale – Stratford – Sale – Mount Wellington – Heyfield
- Walkhalla – Mount Baw Baw – Walkhalla – Toongabbie – Rosedale –
- Sale – Melbourne – Geelong – Colton – Camperdown – Warrnambool – Woodford
- Framlingham – Warrnambool – Port Fairy Belfast – Lady Julia Percy Island – Portland
- Cape Nelson – Cape Bridgewater – Portland – Hamilton – Ararat – Stawell – Horsham –
- Stawell – Melbourne – Lilydale – Murrumbidgee – Fernshaw – Healesville – Melbourne – Launceston
- Campbelltown – Ross – Hobart Town – Mount Wellington – Launceston – Port Sorell – Port Freestone
- Port Fenton – Leven – Hampshire – Westport – Mount Bischoff – Latrobe – Launceston – Westport
- Sf. Leonards – Melbourne – Wodonga – Murray – Wagga Wagga – Sydney – Brisbane – Fitzroy
- Stanthorpe – Boonaboona – Trellick – Armidale – Tamworth – Goonoo – Goolburra – Wallbrook –
- Sydney – Baie de Dombes – Kerguelen – Ile de la Reunion – Baie de Boulari – Saint Louis – Canal Wood –
- Ile Ueu – Baie Ire – Ile Montserrat – Baie du Prigny – Cap Ndoua – Noumea – Ile Neu – Baie de
- Tribu de Kuaua – Bourail – Gou Kaine – Cluzel – Tribu de Nakety – Thio – Coetemoer –
- Cossétoleoa – Païta – Baie de Dombes – Noumea – Sydney – New Zealand – West Tutuila –
- Savai'i – Honolulu – Waialeale – Maui – Maalaea Bay – Halekaloa – Kawaikae – Waimea
- Waikuku – Kailua – Kailua – San Francisco – San Jose – Santa Clara –
- San Francisco – Oakland – Salt Lake City – Chicago – Detroit – New York
- Amsterdam – Drzazgowo – Kórnik

W marcu 1880 r. zmarł Jan Kanty Działyński – właściciel majątku kórnickiego. Generalnym spadkobiercą uczynił swojego siostrzeńca Władysława Zamoyskiego, który dowiedział się o tym, będąc w Australii, przez co do Kórnicka przyjechał dopiero w sierpniu 1881 r. Otrzymany dar stanowiło 11 folwarków, lasy oraz 5 jezior, a jego sercem była rodowa siedziba Działyńskich z przylegającym do niej, bogatym w drzewostan z całego świata, parkiem oraz z bezcenną biblioteką i kolekcją narodowych pamiątek.

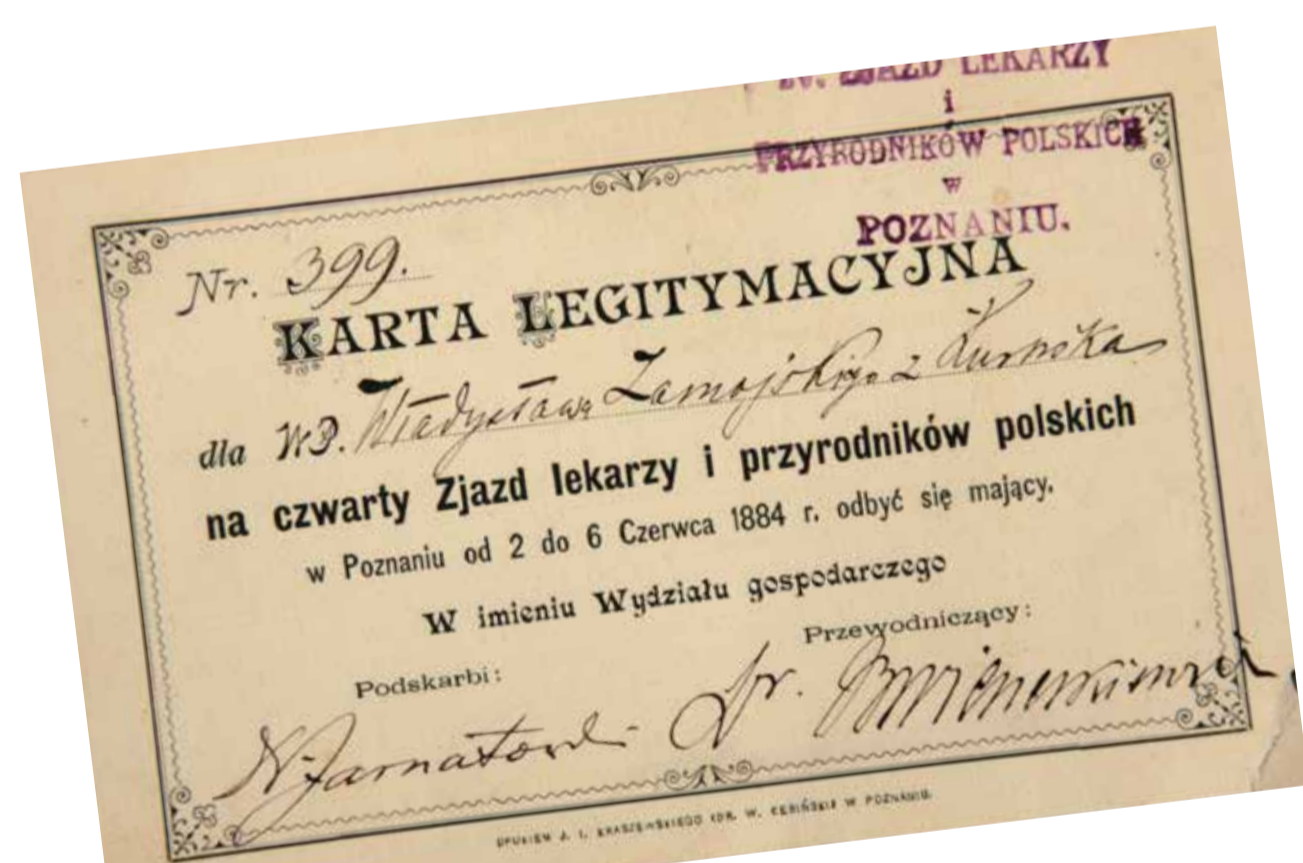
Jan Kanty Działyński (1829-1880) – wuj Władysława Zamoyskiego

* Dziedzic majątku ś. p. Jana Działyńskiego i wielkiej Biblioteki Kórnickiej pod Poznaniem, hr. Władysław Zamoyski syn generała Władysława Zamoyskiego po długim oczekiwaniu powrócił ureszcie do Europy i do kraju z podróży po Ameryce i Australii, jaką przedsięwziął w charakterze wysłannika rządu francuskiego. Wraz z synem przybyła do Kórnicka i matka hr. Władysława, gdzie na przybycie nowego dziedzica, zebrała się też dalsza rodzina Działyńskich.

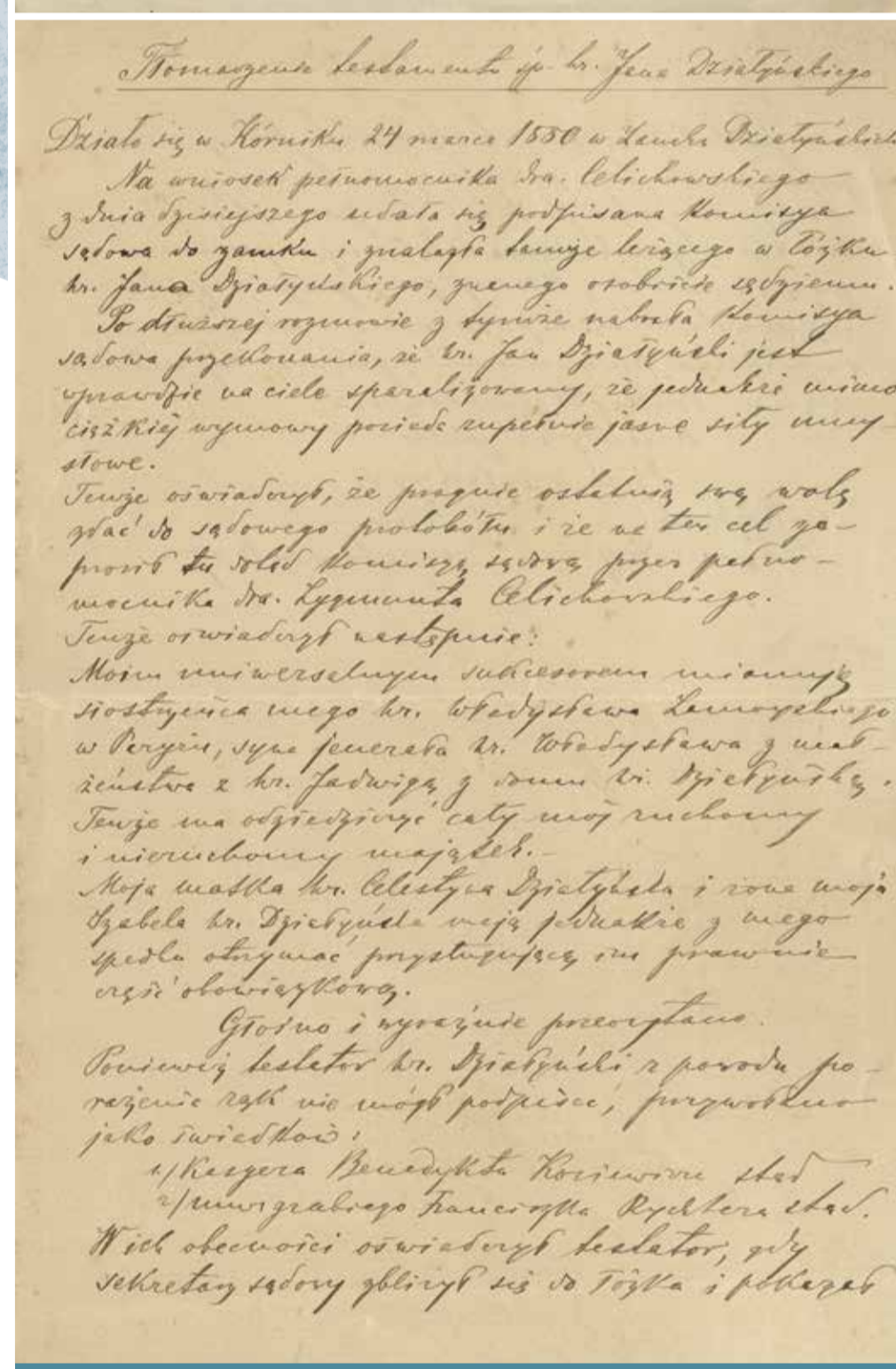
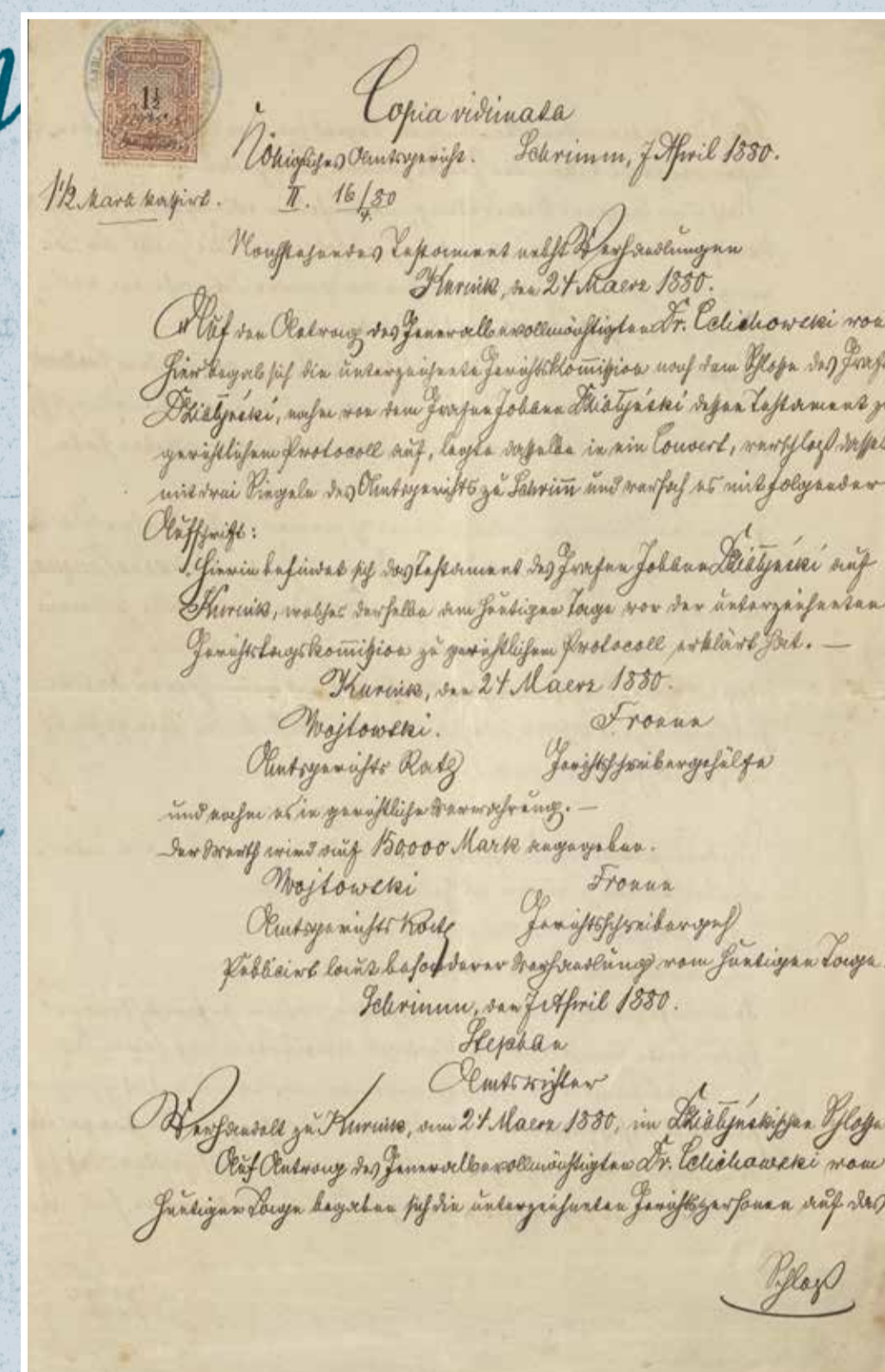
W pałacu Kórnickim przyjmowano hr. Zamoyskich ze staropolską okazałością i serdeczną radością. Naprzód wystąpiły służba w strojach narodowych, a następnie z rozrzewieniem witała sędziwa hr. Działyńska, swego wnuka, który w pracy obywatelskiej ma zastąpić jej męża i syna, a kraj wita w nim, z pełną nadzieją, dziedzica ich cnot obywatelskich. *Kurier Poranny 4 września 1881 r.*

Przyjazd Zamoyskich do Kórnicka i objęcie dóbr przez Władysława opisano na łamach „Kuriera Porannego” 4 września 1881 r.

Dobra kórnickie dały Władysławowi materialne oparcie w jego służbie publicznej, choć początkowo przynosiły znikome dochody, a wymagały kosztownych inwestycji, m.in. w zakresie infrastruktury gospodarczej, drenażu pól, dokończenia remontu i utrzymania zamku oraz biblioteki. Dzięki wydzierżawieniu folwarków, dochodom z lasów oraz zaciągniętym pożyczkom udało się to zmienić.

Zamoyski uczestniczył w ważnych dla polskiej społeczności wydarzeniach, wykorzystując je do poszerzania wiedzy oraz nawiązywania kontaktów.

Testament Jana Kantego Działyńskiego z 24 marca 1880 r. w języku oryginalnym i tłumaczeniu na język polski

Zamek w Kórniku ok. 1913 r., mal. Michał Wywiórski

Młody hrabia aktywnie działał na rzecz rodaków żyjących pod zaborem pruskim. Przekonał matkę, by to właśnie w Kórniku uruchomiła swą Szkołę Domowej Pracy Kobiet, która w efekcie dała zawód i samodzielność wielu absolwentkom. Majątek oraz doświadczenia zebrane w tamtym czasie pozwoliły mu w nieodległej przyszłości efektywnie i na szerszą skalę zaangażować się w sprawy publiczne.

Jan Kanty Działyński
Hr. Władysław Zamoyski

Jadwiga (siedzi w środku) i Maria (stoi po lewej stronie) Zamoyskie z pierwszymi nauczycielkami ze Szkoły Domowej Pracy Kobiet założonej w 1882 r. w Kórniku (Paryż, 1881 r.)

Choć Zamoyski nie odziedziczył bibliofilskiej pasji przodków, to uczynił wszystko, aby zabezpieczyć i przekazać dla potomności zgromadzone zbiory.

Sala Rękopisów w Zamku w Kórniku, 1929 r.

Zbrojownia w Sali Mauretańskiej Zamku w Kórniku, 1939 r.

W dobie rządów Ottona von Bismarcka polska ludność zmagala się z coraz silniejszą germanizacją, której celem była dominacja demograficzna i ekonomiczna zaborcy. Polacy, nie dysponując własnym aparatem administracyjnym, swój byt opierali na posiadaniu majątków, warsztatów oraz przedsiębiorstw, zwłaszcza, że właściciele ziemscy mogli do pewnego stopnia chronić ludność zamieszukującą ich teren. Władysław wraz z matką Jadwigą włączyli się w proces wykupywania zagrożonych przejęciem folwarków, parcel i budynków – nie wszystkie transakcje były opłacalne, ale kierowali się interesem publicznym oraz narodową solidarnością.

Gdy w 1885 r. wydano rozporządzenie o przymusowym wysiedlaniu polskojęzycznej ludności nieposiadającej miejscowego obywatelstwa (rugi pruskie), aktem tym objęci zostali także Zamoyscy, legitymujący się francuskimi paszportami. Przenieśli się do Galicji, a pełną opiekę nad dobrami kórnickimi objął ich dotychczasowy zarządca – Zygmunt Celichowski.

Rok później władze pruskie utworzyły w Poznaniu Komisję Kolonizacyjną (Osadniczą) dysponującą dużymi funduszami na wykup gruntów i osiedlanie na nich przybyszów z Niemiec. W odpowiedzi polska społeczność założyła własną instytucję finansową – Bank Ziemski, który pośredniczył w obrocie ziemią, prowadził działalność kredytową oraz świadczył pomoc w regulacji hipotek rodzimym właścicielom i dzierżawcom. Zamoyski zaangażował się w prace Komitetu Galicyjskiego dla spraw Banku Ziemskiego w Poznaniu. Doświadczenie walki o ziemię wpłynęło na jedną z najważniejszych decyzji w życiu hrabiego – zakup majątku położonego w sercu polskich Tatr.

Bazar Poznański, rys. Bronisław W. Schönborn, 1938 r.

Towarzystwo Akcyjne Bank Ziemski w Poznaniu powstało pod koniec 1886 r. z inicjatywy Stanisława Żółtowskiego (1849-1908) i funkcjonowało dzięki obywatelskiemu zakupowi akcji. Walne zebrania udziałowców odbywały się w poznańskim Bazarze.

Władysław wraz z matką dokonali do 1914 r. zakupu pięciu dużych folwarków oraz kilkudziesięciu gospodarstw, parcel i budynków położonych w okolicach Kórnika. Jednym z pierwszych nabytków był folwark Gądky, który Jadwiga przejęła w 1881 r.

Dzielnica Cesarska w Poznaniu, pocztówka z ok. 1913 r.

Siedziba Komisji Kolonizacyjnej – jednego z narzędzi Bismarckowskiej germanizacji – jest dziś miejscem kształcenia... polonistów. Budynek przy ul. Fredry 10 (Collegium Maius) należy do Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i mieści się w nim Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej.

KOMITET GALICYJSKI
dla spraw Banku Ziemskiego w Poznaniu.

Do Szanownych Komitetów powiatowych i miejskich w Galicji.

Komitet Galicyjski ma zaszczyt zawiadomić niniejszym Szanowne Komitety powiatowe i miejskie, że sprawa Banku Ziemskiego weszła w ostatnich czasach na tory zdrowe, dla społecznych interesów naszych pożyteczne, a dla akcyonaryuszów bezpieczne.

Zakup kilkuset akcji Banku Ziemskiego przez Polaków zamieszkujących Galicję pozwoliło ukonstytuować się wielkopolskiej instytucji i było ważnym aktem współpracy rodaków ponad zaborami.

Nr. 1685/100
Z powodu szukan pocztowych
szemy wybaczyć pominięcie na adresach
zalkich tytułów, a w zamian adresować do
" - bez bliższych określeń - tylko:
Bank Ziemski - POSEN.

Bank Ziemski.				
Właściciel polski		Miejscowość zamieszkania	Najbliższa osoba	Wzrost
Eigentümer polnischer		Wohnort	Nächste Person	Größe
1.	Jan Matejko		1.	

W gronie licznych nabywców akcji znalazł się wybitny malarz Jan Matejko (1838-1893).

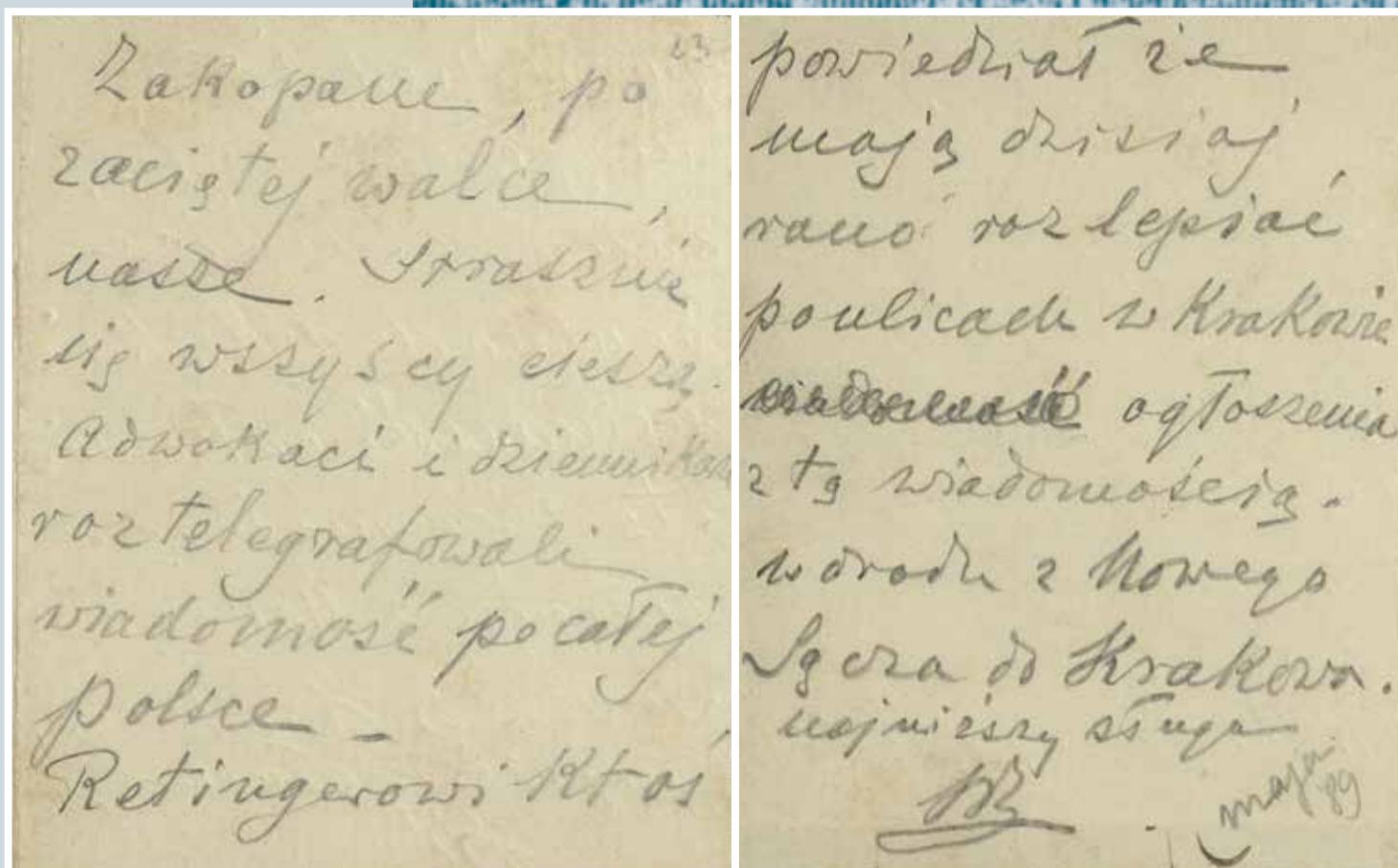
Miasto Kraków.		Suma
1.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	15000
2.	Kasyno W. Jankowskiego	10000
3.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	7500
4.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5000
5.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	3500
6.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2000
7.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1500
8.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1000
9.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	750
10.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	500
11.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	250
12.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	100
13.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	50
14.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	25
15.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	12,5
16.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	6,25
17.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	3,125
18.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,5625
19.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	781,25
20.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	390,625
21.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	195,3125
22.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	97,65625
23.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	48,828125
24.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	24,4140625
25.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	12,20703125
26.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	6,103515625
27.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	3,0517578125
28.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,52587890625
29.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	762,939453125
30.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	381,4697265625
31.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	190,73486328125
32.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	95,367431640625
33.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	47,6837158203125
34.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	23,84185791015625
35.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	11,920928955078125
36.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,9604644775390625
37.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,98023223876953125
38.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,490116119384765625
39.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	745,058059375
40.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	372,5290296875
41.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	186,26451484375
42.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	93,132257421875
43.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	46,5661287109375
44.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	23,28306435546875
45.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	11,641532177734375
46.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,8207660888671875
47.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,91038304443359375
48.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,455191522216796875
49.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	727,5957611034375
50.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	363,79788055171875
51.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	181,898940275859375
52.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	90,9494701379296875
53.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	45,47473506896484375
54.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	22,737367534482421875
55.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	11,3686837672412109375
56.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,68434188362060546875
57.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,842170941810302734375
58.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,4210854709051513671875
59.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	710,5427354526875
60.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	355,27136772634375
61.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	177,635683863171875
62.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	88,8178419315859375
63.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	44,40892096579296875
64.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	22,204460482896484375
65.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	11,1022302414482421875
66.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,55111512072412109375
67.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,775557560362060546875
68.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,3877787801810302734375
69.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	693,8938900905625
70.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	346,94694504528125
71.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	173,473472522640625
72.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	86,7367362613203125
73.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	43,36836813066015625
74.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	21,684184065330078125
75.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	10,8420920326650390625
76.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,42104601633251953125
77.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,710523008166259765625
78.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,3552615040831298828125
79.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	677,627752041640625
80.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	338,8138760208203125
81.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	169,40693801041015625
82.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	84,703469005205078125
83.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	42,3517345026025390625
84.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	21,17586725130126953125
85.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	10,587933625650634765625
86.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,2939668128253173828125
87.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,64698340641265869140625
88.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,323491703206329345703125
89.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	661,745851601603125
90.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	330,8729258008015625
91.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	165,43646290040078125
92.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	82,718231450200390625
93.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	41,3591157251001953125
94.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	20,67955786255009765625
95.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	10,339778931275048828125
96.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,1698894656375244140625
97.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,58494473281876220703125
98.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,292472366409381103515625
99.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	646,2361832032015625
100.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	323,11809160160078125
101.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	161,559045800800390625
102.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	80,7795229004001953125
103.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	40,38976145020009765625
104.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	20,194880725100048828125
105.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	10,0974403625500244140625
106.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	5,04872018127501220703125
107.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,5243600906375061103515625
108.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,262180045318753055578125
109.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	631,13002252265625
110.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	315,565011261328125
111.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	157,7825056306640625
112.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	78,89125281533203125
113.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	39,445626407666015625
114.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	19,7228132038330078125
115.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	9,86140660191650390625
116.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	4,930703300958251953125
117.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,4653516504791259765625
118.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,23267582523956298828125
119.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	616,2751300479125
120.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	308,13756502395625
121.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	154,068782511978125
122.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	77,0343912559890625
123.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	38,51719562799453125
124.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	19,258597813997265625
125.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	9,6292989069986328125
126.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	4,81464945349931640625
127.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,407324726749658203125
128.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,2036623633748291015625
129.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	601,8311816867375
130.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	300,91559084336875
131.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	150,457795421684375
132.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	75,2288977108421875
133.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	37,61444885542109375
134.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	18,807224427710546875
135.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	9,4036122138552734375
136.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	4,70180610692763671875
137.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,350903053463818359375
138.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,1754515267319091796875
139.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	587,72576281365625
140.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	293,862881406828125
141.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	146,9314407034140625
142.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	73,46572035170703125
143.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	36,732860175853515625
144.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	18,3664300879267578125
145.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	9,18321504396337890625
146.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	4,591607521981689453125
147.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,2958037609908447265625
148.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,14790188049542236328125
149.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	573,9509404927375
150.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	286,97547024636875
151.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	143,487735123184375
152.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	71,7438675615921875
153.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	35,87193378079609375
154.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	17,935966890398046875
155.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	8,9679834451990234375
156.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	4,48399172259951171875
157.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,241995861299755859375
158.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,1209979306498779296875
159.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	560,49897524496875
160.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	280,249487622484375
161.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	140,1247438112421875
162.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	70,06237190562109375
163.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	35,031185952810546875
164.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	17,5155929764052734375
165.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	8,75779648820263671875
166.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	4,378898244101318359375
167.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,1894491220506591796875
168.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,09472456102532958984375
169.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	547,3623702512625
170.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	273,68118512563125
171.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	136,840592562815625
172.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	68,4202962814078125
173.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	34,21014814070390625
174.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	17,105074070351953125
175.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	8,5525370351759765625
176.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	4,27626851758798828125
177.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	2,138134258793994140625
178.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	1,0690671293969970703125
179.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	534,53355356479375
180.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	267,266776782396875
181.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	133,6333883911984375
182.	Stowarzyszenie W. Jankowskiego	66,81669419559921875

Władze pruskie, wyrzucając Zamoyskich poza granice Wielkiego Księstwa Poznańskiego, paradoksalnie wyświadczyły Polakom przysługę. Odtąd determinacja tej rodziny do działań na rzecz zachowania rodzimej kultury była już nie do zatrzymania.

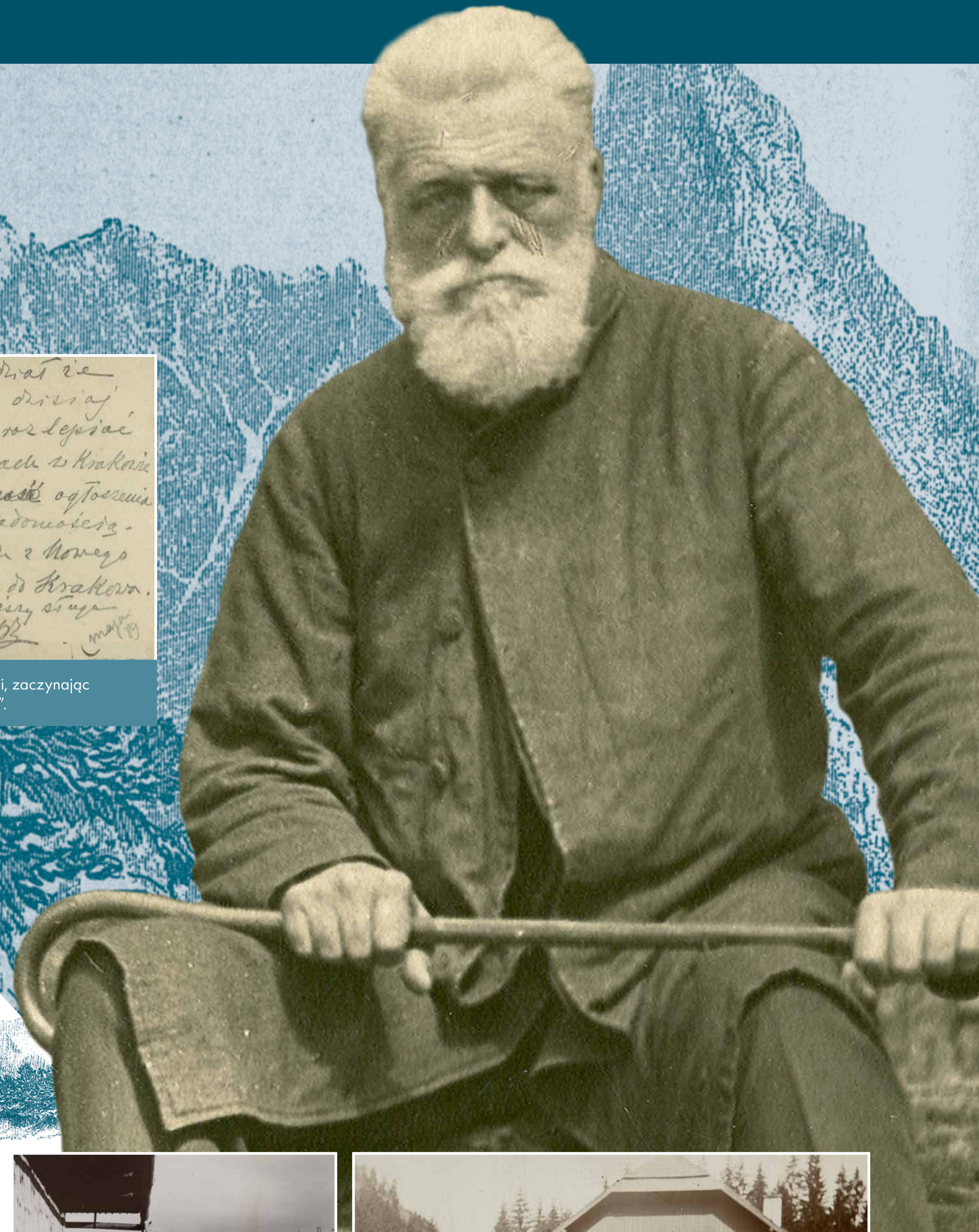
Po przymusowej przeprowadzce do Galicji hrabia stanął przed najtrudniejszym pytaniem swego życia – czy przystąpić do licytacji Zakopanego. Chcąc kupić te zniszczone i trudne tereny, musiał postawić wszystko na jedną kartę i zadłużyć cały majątek. Zamoyski zaryzykował i 9 maja 1889 r. został właścicielem dóbr zakopiańskich.

Licytacja przeszła do historii pod hasłem „Zakopane za centa”. Do walki stanęli: Towarzystwo Ochrony Tatr Polskich, Fryderyk Wazel w imieniu władz Galicji, Jakub Goldfinger oraz Henryk Kolischer. Gdy strona społeczna i publiczna odpadły, a w grze pozostali prywatni kupcy, których intencje budziły wątpliwość, do licytacji przystąpił adwokat Józef S. Retinger i konsekwentnie podnosząc kwotę zaledwie o centa, pokonał przeciwników. Zakopane zostało kupione za 460 002 złote reńskie i 3 centy. Na koniec zwycięzca oznajmił: „Licytowałem na własne imię, obecnie oświadczam, że działałem jako pełnomocnik hr. Władysława Zamoyskiego”, co wzbudziło powszechną radość wśród Polaków ze wszystkich zaborów.

Zamoyski rozumiał wartość tych terenów i otoczył je opieką. Zrewitalizował obszar przemysłowy w Kuźnicach, gdzie po długiej tułaczce swoją siedzibę znalazła Szkoła Domowej Pracy Kobiet prowadzona przez jego matkę i siostrę. W kolejnych latach Władysław ratował te ziemie przed zagładą ekologiczną, a także pomógł podnieść Zakopane do rangi kulturowej stolicy nieistniejącego państwa polskiego.

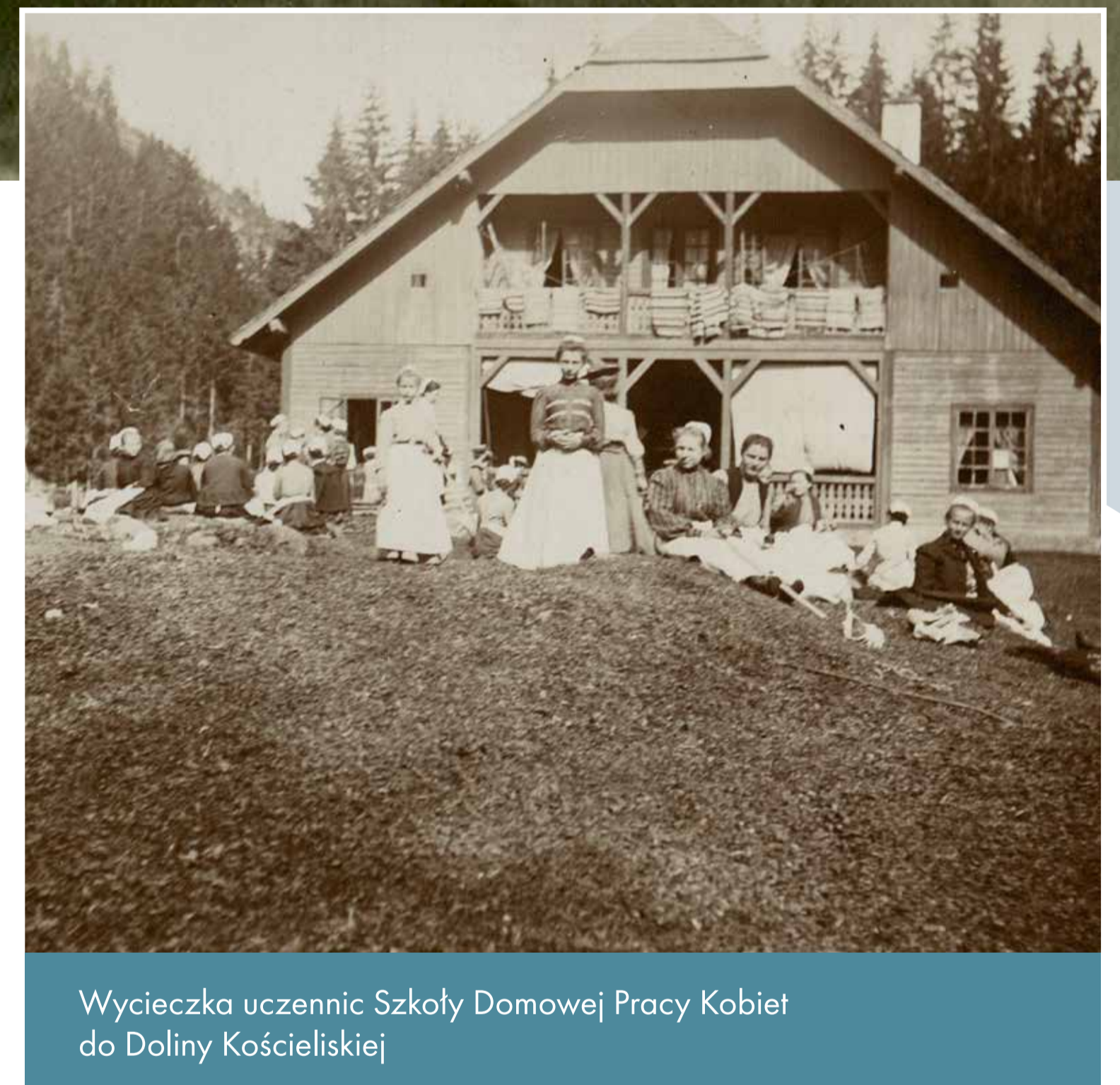
Władysław informuje matkę o wygranej licytacji, zaczynając od słów: „Zakopane, po zwyciężonej walce, naszeli”.

Spinka góralska, pocz. XX w. oraz pamiątkowa ciupaga podarowana Władysławowi Zamoyskiemu w 1902 r.

Jadwiga Zamoyska na balkonie Szkoły w Kuźnicach, 1900 r.

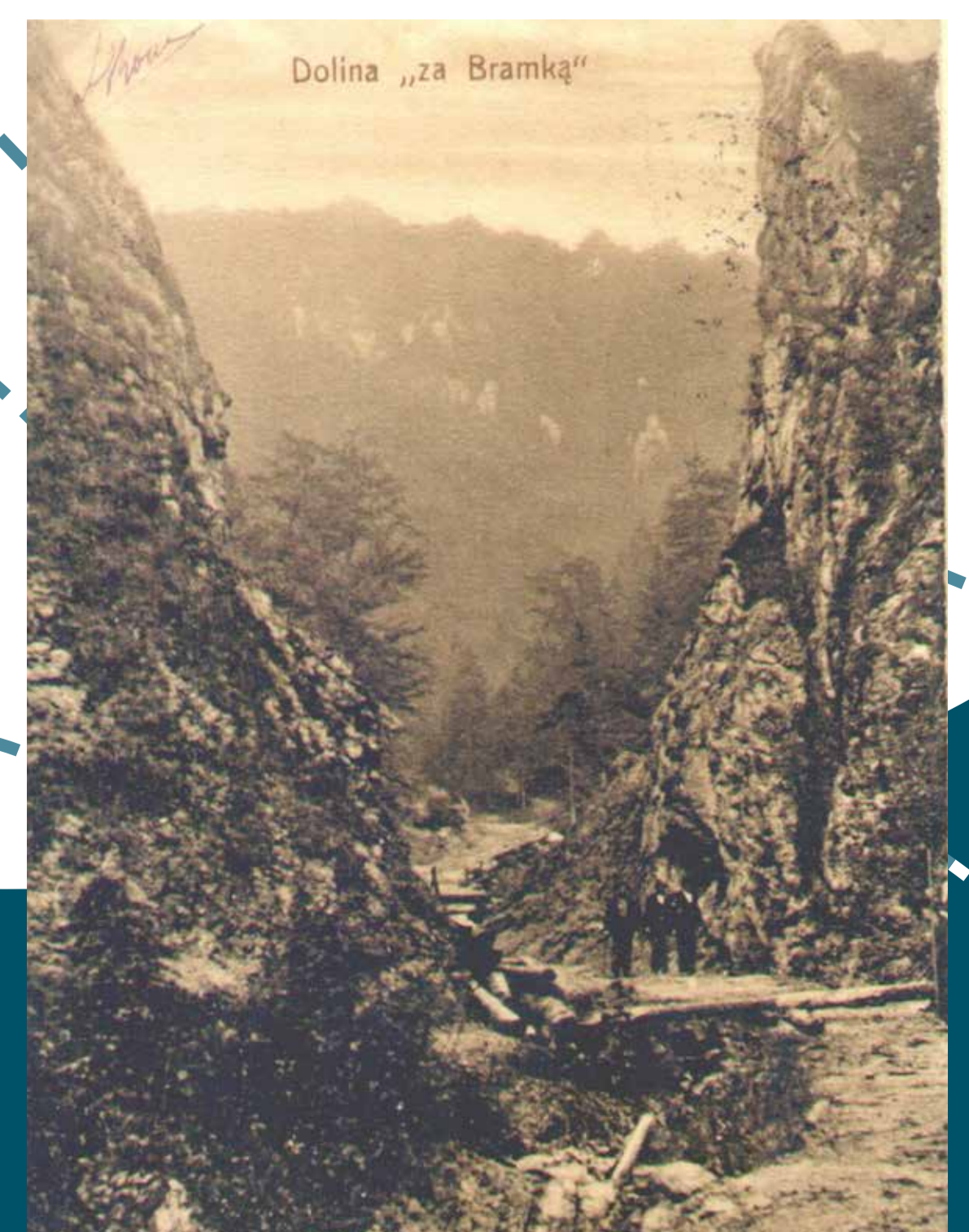
Wycieczka uczennic Szkoły Domowej Pracy Kobiet do Doliny Kościeliskiej

Targ w Zakopanem, 1902 r.

Zakopane, Hotel pod Giewontem

Charakterystyczne dla Zamoyskich przekonanie o wartości pracy na rzecz społeczeństwa oraz doświadczenia Władysława z Australii i USA sprawiły, że skutecznie włączył się on w procesy modernizacyjne, które w drugiej połowie XIX w. nie ominęły Galicji. Zakopane dawało szerokie pole do działania.

Najbardziej spektakularnym projektem zrealizowanym przy udziale Zamoyskiego była budowa linii kolejowej z Chabówki do Zakopanego, co było kluczowe dla przyszłości kurortu, gdyż podłączało go do krajowej sieci transportu zbiorowego. Władysław zaangażował się również w elektryfikację miejscowości oraz budowę wodociągów, przy tej okazji blisko współpracując z dr. Andrzejem Chramcem – lekarzem i społecznikiem oraz wójtem Zakopanego. Dbałość o lokalny rynek zaowocowała założeniem w 1891 r. Chrześcijańskiej Spółki Handlowej, która zaopatrywała kuracjuszy i miejscowych w artykuły spożywcze, kolonialne, odzież, produkty żelazne oraz wyroby rzemiosła. W latach 1910-1911 hrabia wzniósł przy Krupówkach nowoczesny budynek dla Spółki – Bazar Polski, gdzie poza miejscem obrotu towarów zaaranżowano także przestrzeń wystawienniczą.

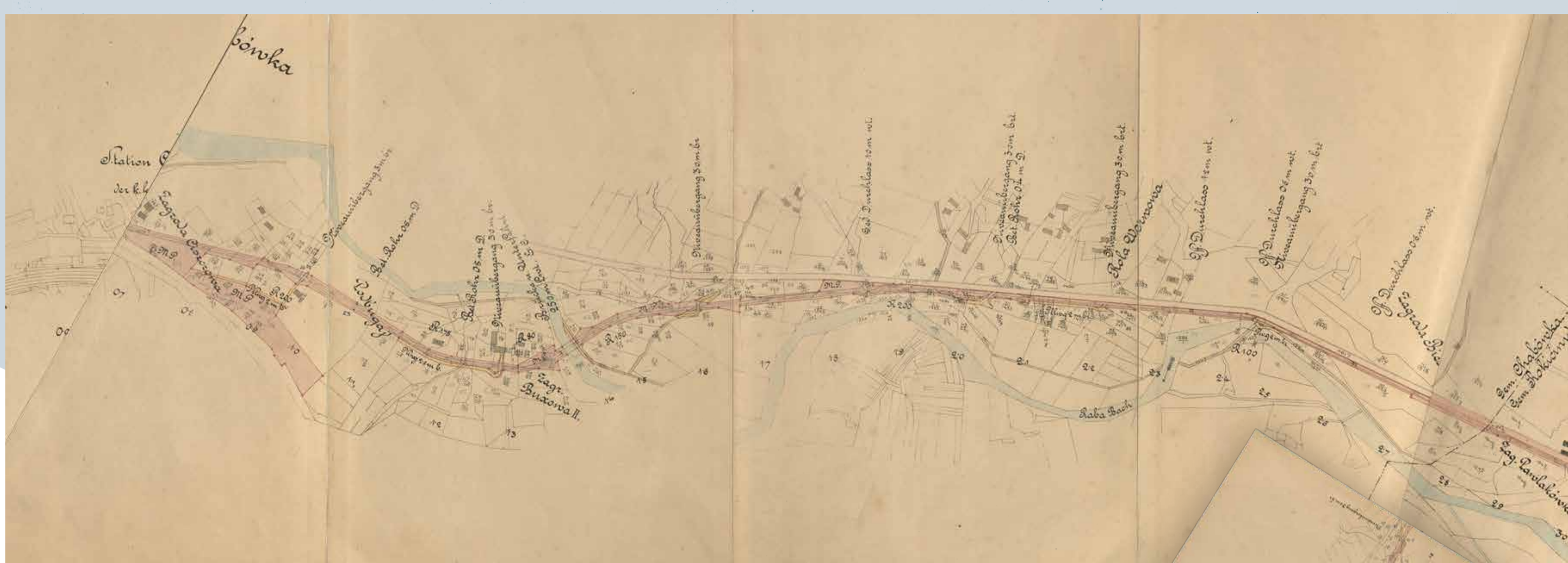
Szkic Bazaru Polskiego. Budynek zachował pierwotne funkcje i nadal łączy galerie: handlową oraz sztuki; na jego piętrze mieści się dziś Zakopiańskie Centrum Kultury – Miejska Galeria Sztuki.

Na wsparcie Władysława Zamoyskiego mogły liczyć miejscowe parafie, szkoły oraz liczne inicjatywy społeczne, w tym: Muzeum Tatrzańskie, dzieło Św. Brata na Kalatówkach i Śpiącej Górze, zakopiańskie gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Ochotnicza Straż Pożarna, Biblioteka Publiczna czy Chrześcijańskie Spółdzielcze Stowarzyszenie Urzędników Państwowych w Zakopanem. Jego zaangażowanie było dalekowzroczne, przyczyniając się do trwałego rozwoju społecznego, gospodarczego oraz kulturalnego regionu.

Czy ascetyczny hrabia skorzystał z zaproszenia na wieczór z tańcami? Tego nie wiemy. Z pewnością docenił jednak charytatywną ideę imprezy.

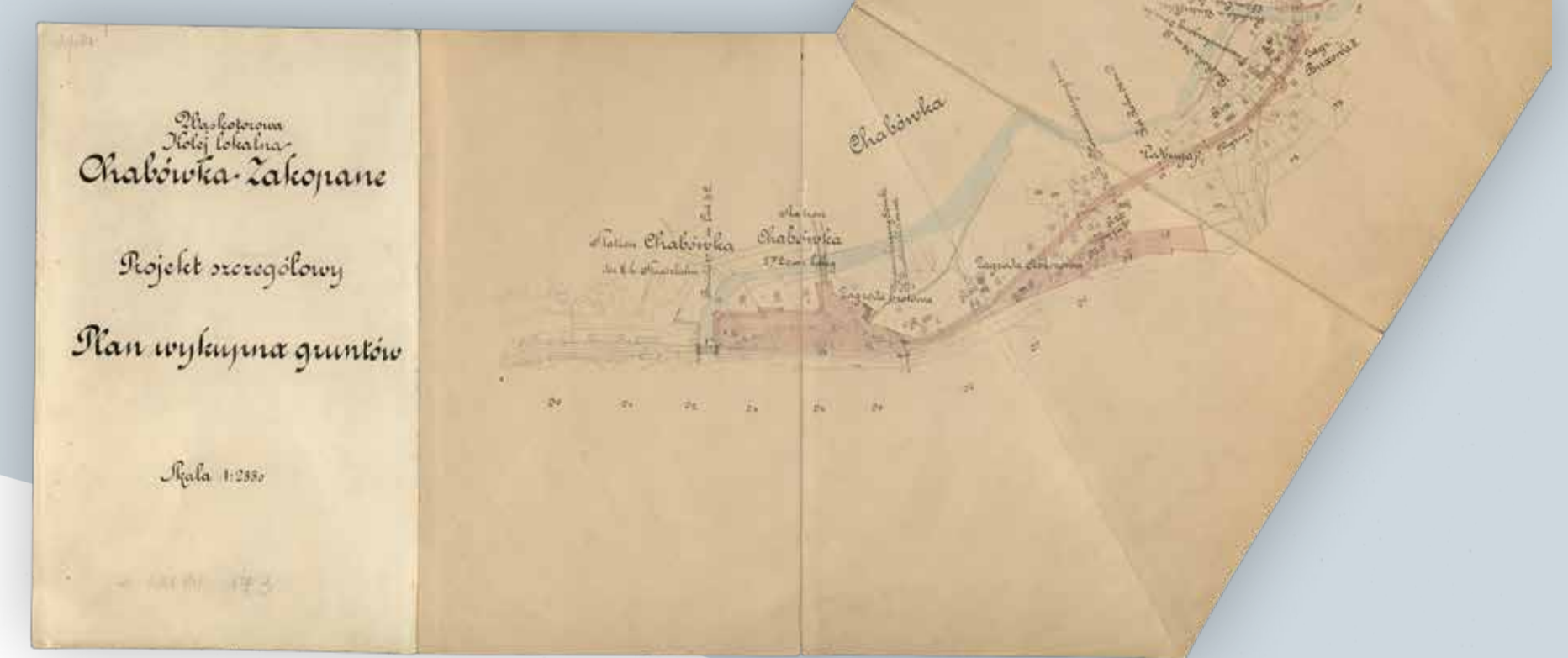
Projekt i plan trasy kolei Chabówka-Zakopane – starania o koncesję na jej budowę Zamoyski rozpoczął jeszcze w 1889 r., inwestycja została ukończona po dziesięciu latach.

Odbiór zbiornika wody w Kuźnicach w 1908 r. Na fotografii wykonawcy oraz członkowie Rady Gminy Zakopane, w środku stoi dr Andrzej Chramiec (1859-1939). Władysław Zamoyski na potrzeby zasilenia wodociągu udostępnił ujęcie wody w Kuźnicach, a także pozwolił wybudować na swych terenach zbiorniki wyrównawcze i magazynujące. Dla własnych zakładów zainstalował turbiny, z pracy których korzystała również miejscowa społeczność.

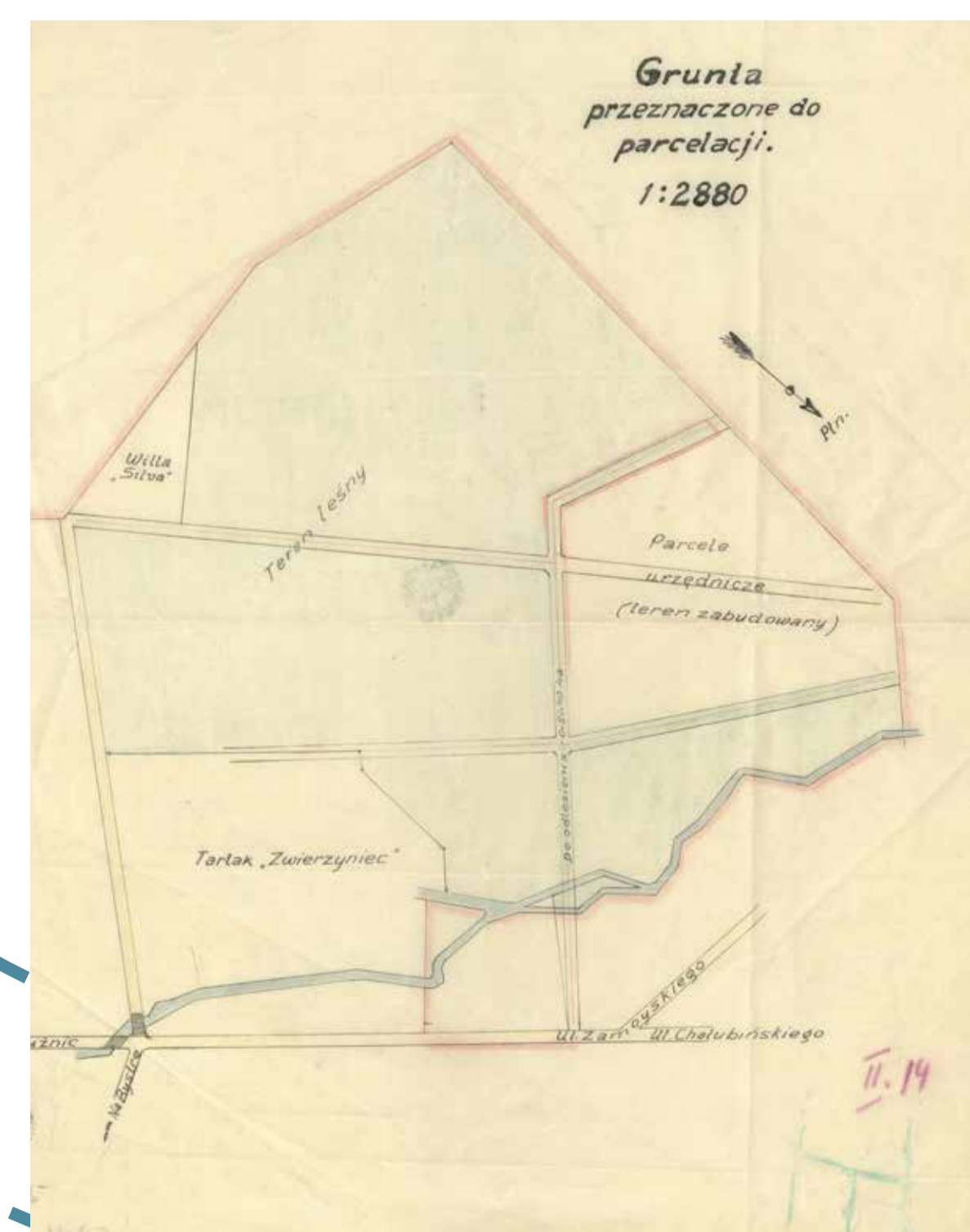
Władysław Folkierski (1841-1904) – inżynier, profesor uniwersytetu w Limie, zaangażowany w budowę kolei Chabówka-Zakopane, wodociągu fabrycznego w Kuźnicach oraz regulację potoku Bysire. Stoi przy nowej rurze żelaznej kuźnickiego wodociągu.

Zamoyski, za symboliczną opłatą, udostępnił teren pod pustelnię św. Brata Alberta (1845-1916). Wiąże się z tym anegdota powtarzana przez ks. Konstantego Michalskiego (1879-1947): „Z regła nad Kalatówkami wskazał mi kiedyś Władysław Zamoyski swoje lasy, powtarzając: Bierz, ile chcesz, a brat Albert z dobraliwym uśmiechem opowiadał kusielowi słowami św. Franciszka: Ani domu, ani żadnej rzeczy”.

Przy sposobności zaś można przypomnieć, że hr. Władysław Zamoyski zdołał dla podniesienia i rozwoju Zakopanego. Hr. Władysław Zamoyski zamieszkał w Zakopanem od r. 1889, a w tym samym czasie miał jego, generalowa hr. Władysławowa otworzyła tam swój sławny zakład wychowawczy. Hr. Władysław Zamoyski rozwinął najszybciej i najintensywniej stacjonarną około Zakopanego. Najpierw zwrócił swą uwagę na linie komunikacyjne i za jego wysiłkiem przyszedł do skutku budowa najbliższej drogi krajowej Zakopane-Morskie Oko. A potem nie było w Zakopanem ani jednej sprawy, ani jednej inwestycji, w którejby hr. Władysław Zamoyski nie brał udziału i którejby szczęście nie poparł. Teletony, rozszerzenie poczty, szkoły, muzea i t. p. to w wielkim stopniu jego zasługa. Hr. Władysław Zamoyski oddał gminie ujęcie jez. źródła dla urządzenia wodociągów i przyniósł dla nich tereny ochronny na swoich gruntach, pozwolił klimatyce na urządzenie parku w swym lesie, stawiła leknikom spacer i wycieczki na całym obszarze swych dóbr, choć nie mało stąd ponosił szkody, chętnie też pomagał góralom czy to przez dostarczanie drzew pod łatwymi warunkami na budowę wili, czy w inny sposób. I jak Zakopane swój rozwój i rozwój przedewszystkiem hr. Władysławowi Zamoyskiemu zawdzięcza, tak prawie, że nie ma w Zakopanem ani jednego ślaczego mieszkańca, któryby nie był mu zobowiązany. Nazwisko hr. Władysława Zamoyskiego z Zakopanem jest nierozdzielnie związane.

Zasługi Władysława dla rozwoju Zakopanego odnotowywano w prasie.

Parcelce Urzędnicze – osiedle powstało na terenach, które Zamoyski udostępnił Chrześcijańskiemu Spółdzielczemu Stowarzyszeniu Urzędników Państwowych w Zakopanem. Decyzja ta miała duży wpływ na kształtowanie się przestrzeni miejskiej.

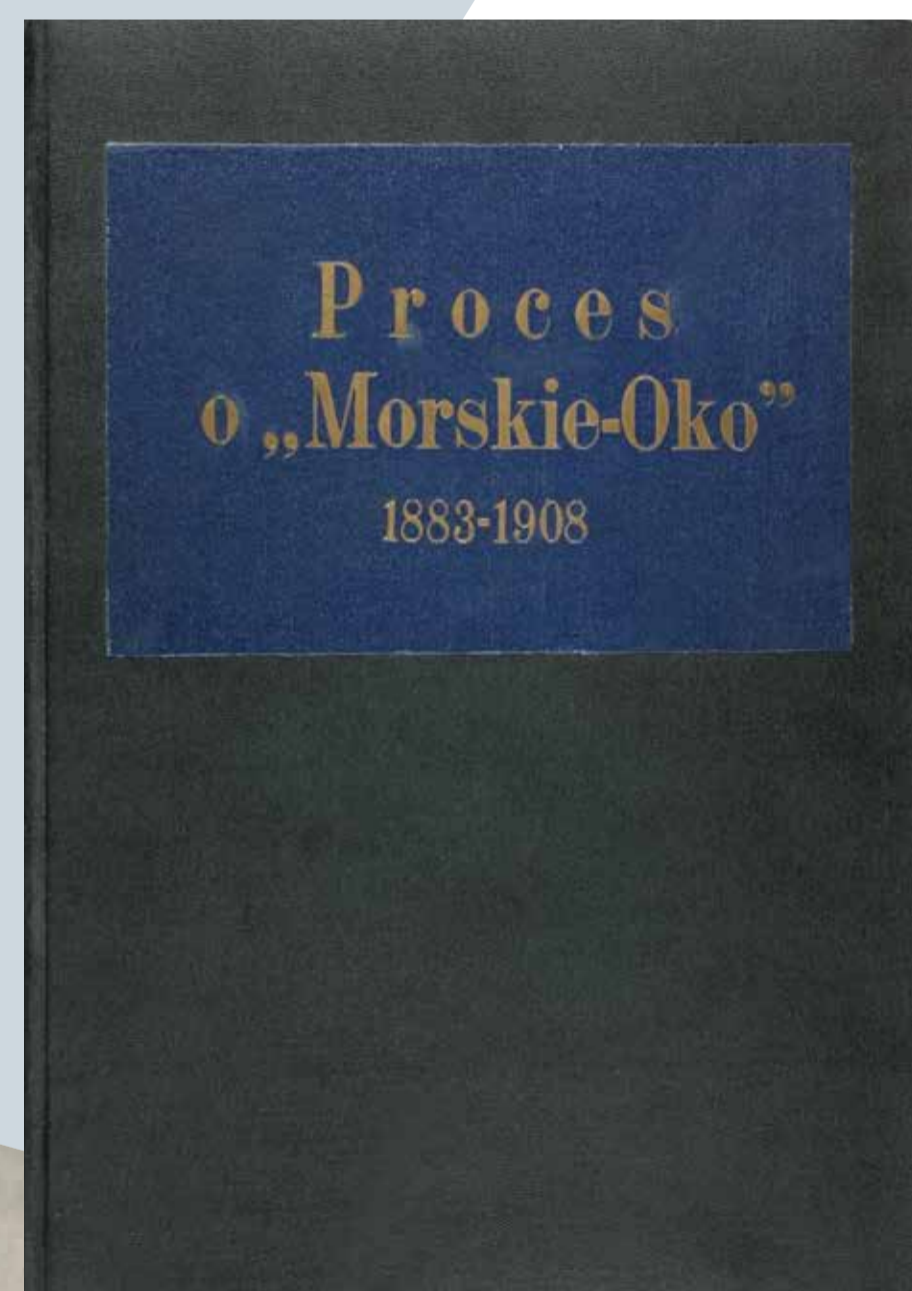
Zakopane, ul. Krupówki, 1913 r.

Morskie Oko to dziś jedno z najpiękniejszych i najpopularniejszych miejsc w Tatrach Wysokich, nie inaczej było na przełomie XIX i XX w. – właśnie tam inspiracji szukali ówcześni artyści, kuracjusze zaś odnajdowali ciszę i ukojenie. Trudno uwierzyć, ale niewiele brakowało, by miejsce to znalazło się poza terytorium Polski. Dolina Rybiego Potoku stanowiła teren sporu o przebieg granicy państwowej między Galicją a Węgrami. Konflikt ten zaostrzył się w 1879 r., kiedy właścicielem jednego z pobliskich majątków został pruski książę Christian Hohenlohe-Öhringen.

Przedstawiciele Władysława Zamoyskiego wraz z miejscową ludnością zapobiegali trwałemu użytkowaniu spornego obszaru przez sąsiadów, a wnoszenie kolejnych pozwów wymusiło konieczność ustalenia przebiegu granicy. W staraniach o pomyślne rozstrzygnięcie konfliktu znaczącą rolę odgrywali także społecznicy, zwłaszcza ci zrzeszeni w Towarzystwie Tatrzańskim, które od lat zabiegało o sprawę, a potem ściśle współpracowało z hrabią.

W 1893 r. kwestię Morskiego Oka przedłożono cesarzowi Franciszkowi Józefowi, który zdecydował, że spór rozstrzygnie międzynarodowy sąd rozjemczy. Polacy przeprowadzili skrupulatne kwerendy, gromadząc dowody świadczące o historycznej przynależności tego terenu do dawnej Rzeczypospolitej. Kluczową rolę w tym zakresie odegrał wybitny historyk prawa profesor Oswald Balzer – późniejszy obrońca.

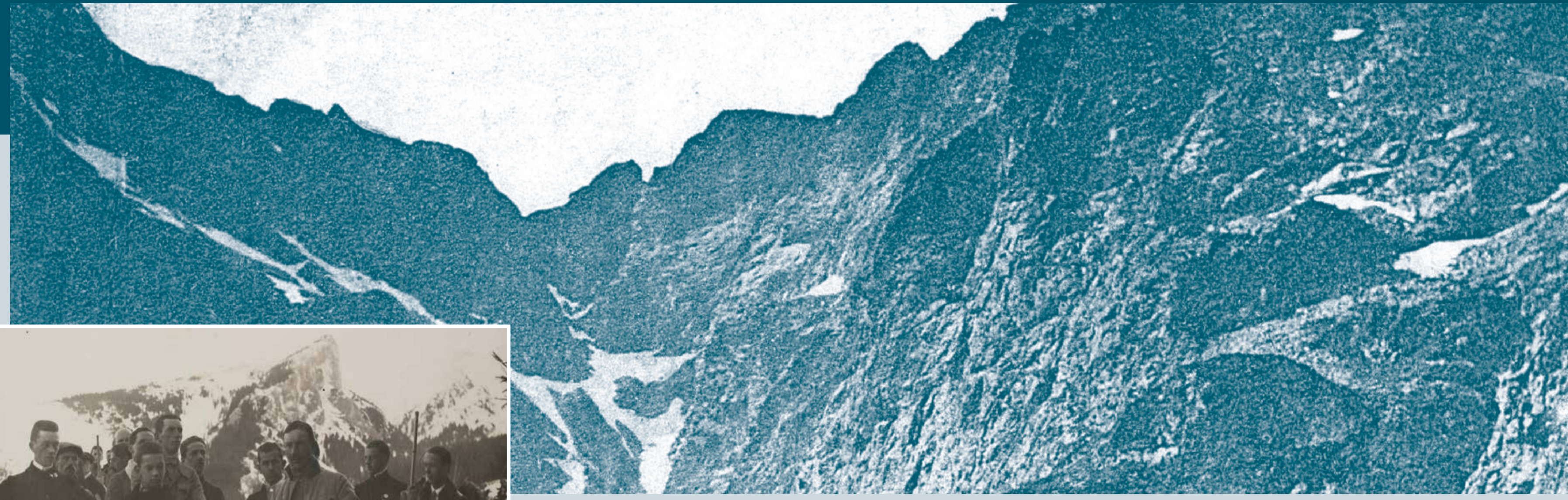
Trybunał w Grazu 13 września 1902 r. przyznał niemal cały sporny obszar Galicji. Wywołało to powszechny entuzjazm, o czym świadczą reakcje prasy oraz liczne listy gratulacyjne kierowane do Zamoyskiego i Balzera. Wieleletni konflikt zakończył się zwycięstwem dzięki niezwyklej determinacji hrabiego, który potrafił zintegrować i zmotywować do systematycznej pracy ludzi reprezentujących różnorodne środowiska. Decyzja sądu okazała się trwała i przebieg aktualnej granicy w Tatrach Wysokich jest z nią zgodny.

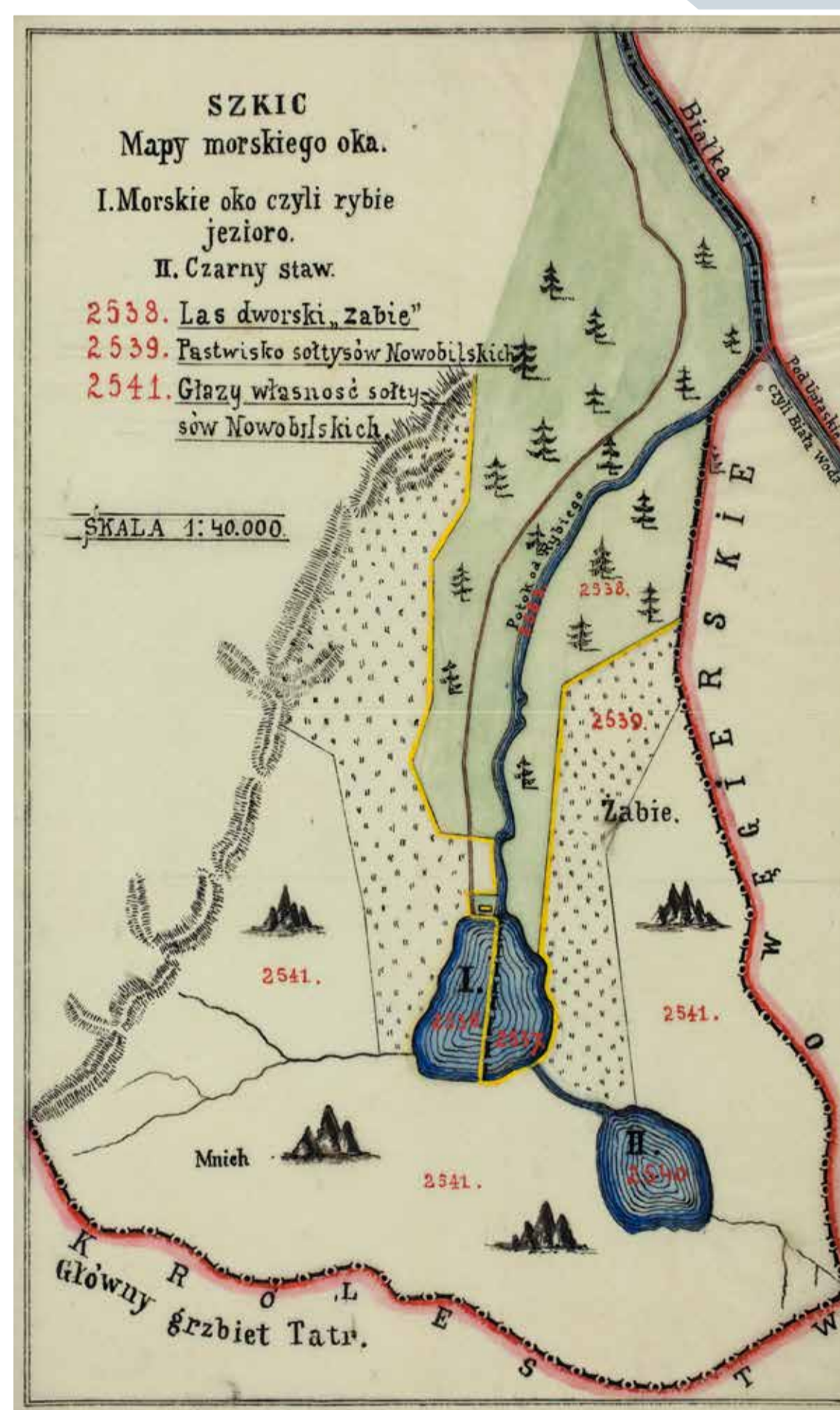
Kolekcja materiałów Spór o Morskie Oko z zasobu PAN Biblioteki Kórnickiej została w 2016 r. wpisana na Polską Listę Krajową Programu UNESCO „Pamięć Świata”.

Władysław Zamoyski (trzeci od lewej) w Tatrach

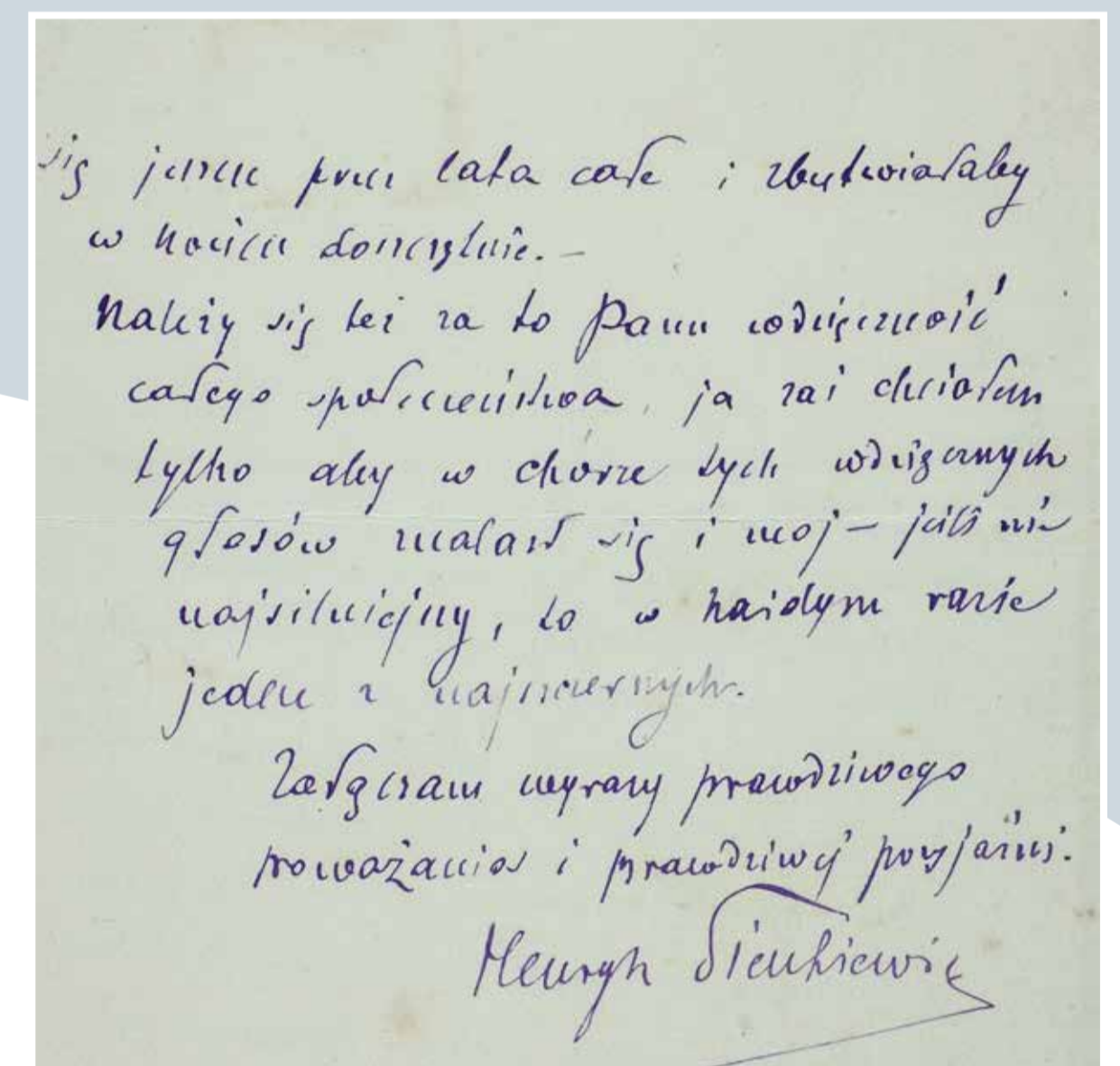
Obroby sądu rozjemczego w Grazu, 1902 r. Od lewej: Reprezentanci Galicji: obrońca Oswald Balzer (1858-1933), referent Wiktor Korn (1845-1920), arbiter Aleksander Mnisek-Tchórznicki (1851-1916); Szwajcarzy: dr Johann Winkler (superarbiter) oraz Fridolin Becker (rzeczoznawca); delegacja węgierska: Kalman Lehoczky (arbiter), Lajos Laban (referent) oraz Gyula Boles (obrońca).

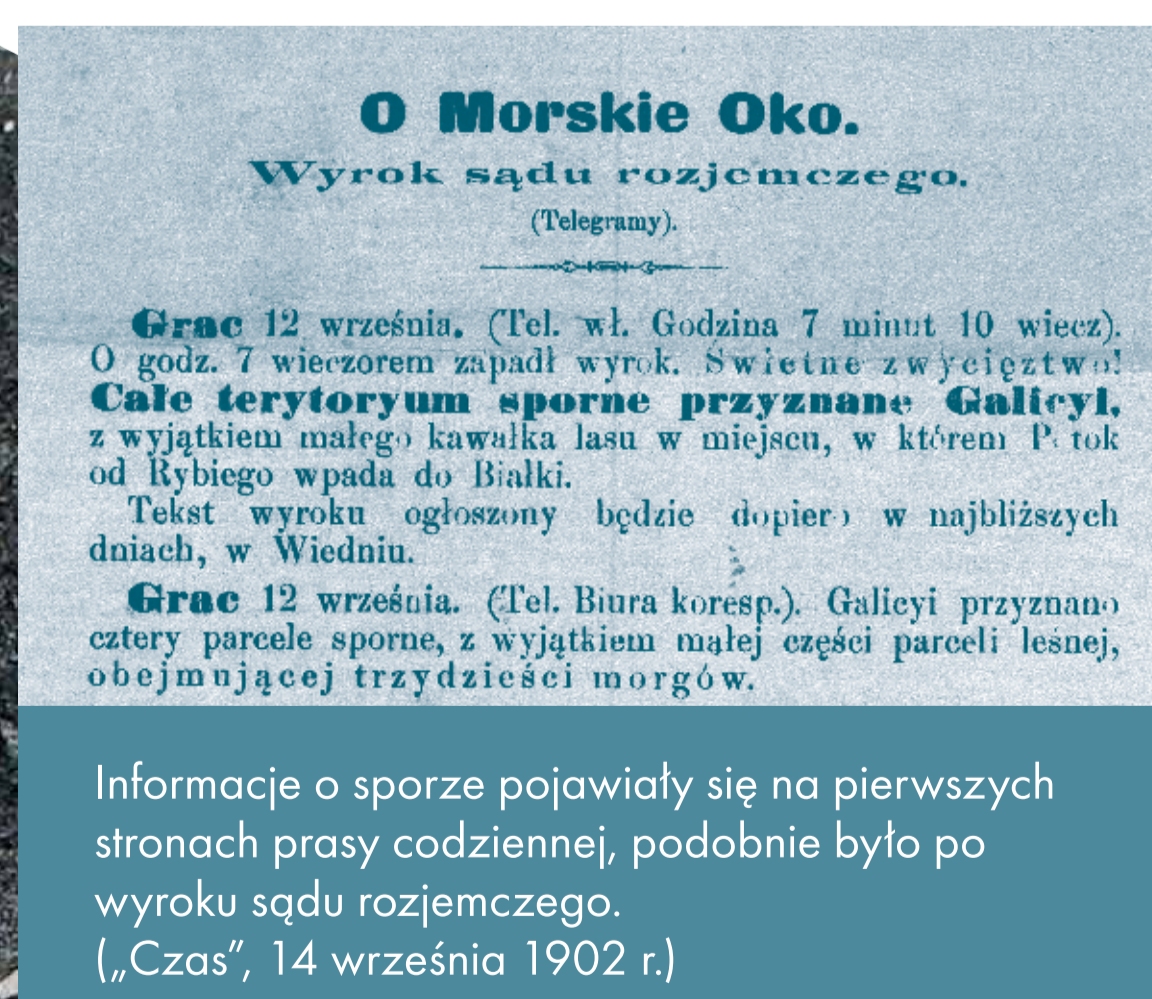
Szkice mapy spornego obszaru nad Morskim Okiem, wykorzystywane w publikacjach przybliżających opinii publicznej istotę targu granicznego

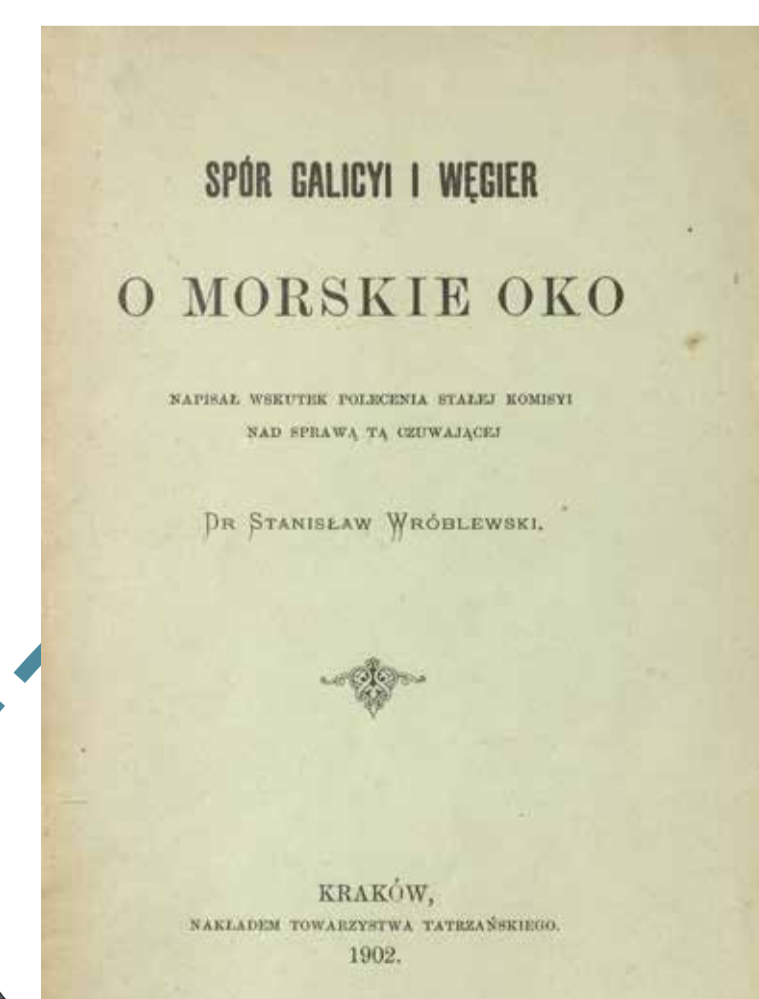
Podczas wiecu w Zakopanem w 1892 r. społecznicy zwrócili się do Koła Polskiego w Radzie Państwa w Wiedniu z apelem o zajęcie się sprawą Morskiego Oka. Przeprowadzono akcję zbierania podpisów pod odezwą – nie tylko na terenie Galicji, ale także w pozostałych częściach podzielonego kraju oraz wśród polskiej emigracji, w tym amerykańskiej; zgromadzono ich blisko 40 000.

List do Władysława Zamoyskiego z wyrazami wdzięczności od Henryka Sienkiewicza (1846-1916)

Informacje o sporze pojawiały się na pierwszych stronach prasy codziennej, podobnie było po wyroku sądu rozjemczego. („Czas”, 14 września 1902 r.)

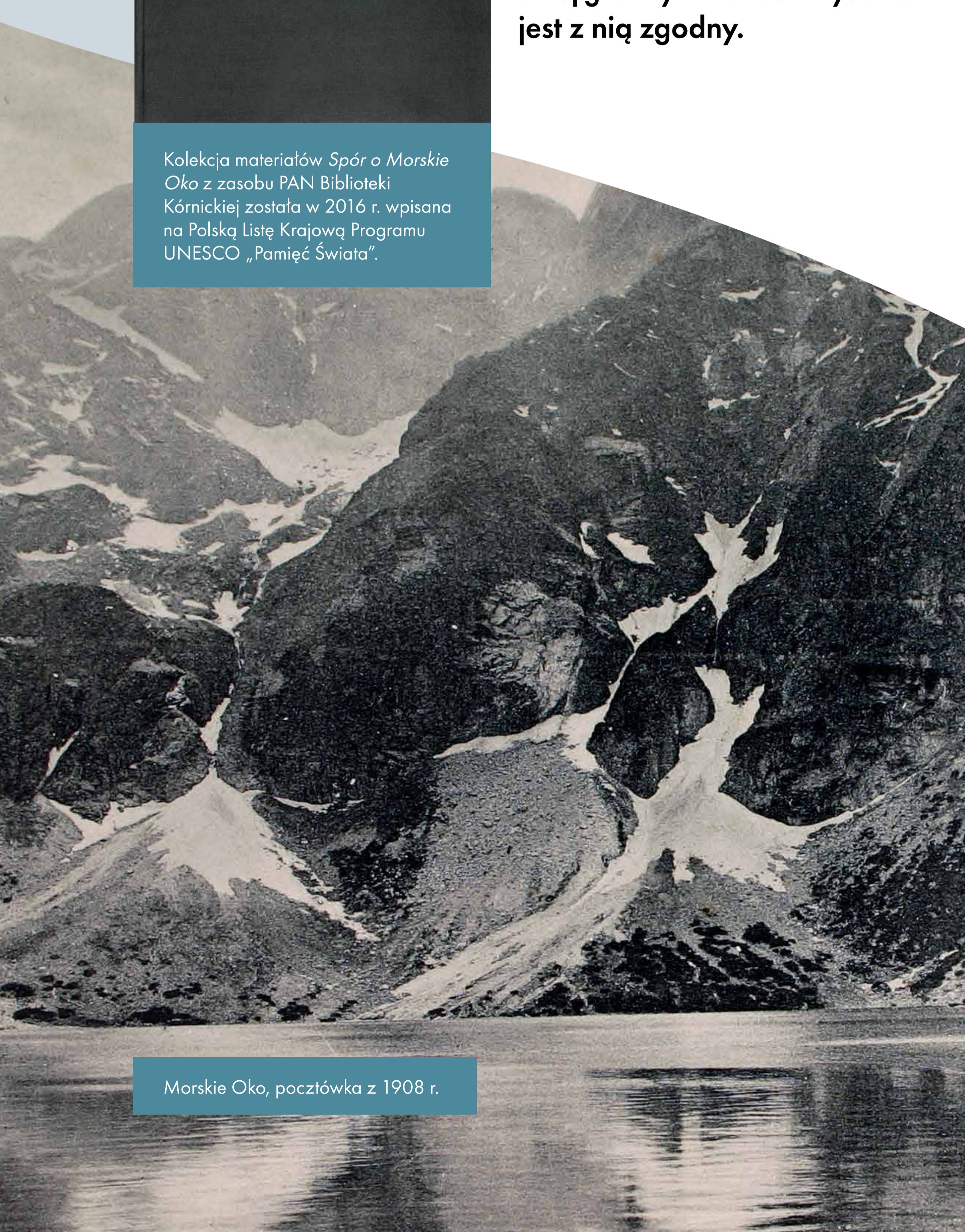
Strona polska doskonale rozumiała znaczenie szerokiego poparcia opinii publicznej, dlatego dbała o regularne informowanie społeczeństwa o istocie i przebiegu sprawy za pośrednictwem prasy oraz publikacji zwartych.

Okoliczniostwie wierszyki autorstwa panien Drohojowiczki: Anny, Heleny oraz Aleksandry, córek właścicieli Czorsztyna

Baśń Tatrzańska, aut. Maryla Westfalewiczówna, mal. Walery Eljasz Radzikowski, pocztówka z ok. 1900 r.

Morskie Oko, pocztówka z 1908 r.

Kiedy w 1889 r. Władysław Zamoyski kupił dobra zakopiańskie, obejmowały one 5462 ha, a 90% tej powierzchni było porośnięte lasami. Dziś w dużej mierze są one podstawą Tatrzańskiego Parku Narodowego – stanowią schronienie dla wielu gatunków zwierząt, a także dają wytchnienie i cieszą oczy turystów. Dla porównania lasy w dobrach kórnickich – zadbane i przynoszące dochody – liczyły 4943 ha (37% majątku). Niestety pod koniec lat 80. XIX w., przez rabunkową gospodarkę poprzedników Zamoyskiego, tatrzańskim lasom groziła całkowita dewastacja. Hrabia z zaangażowaniem przystąpił do prac mających na celu odnowienie tamtejszej przyrody. Zadbął o zatrudnienie wykwalifikowanej służby leśnej, a podejmowane działania były konsultowane z wybitnymi specjalistami, m.in. z prof. Stanisławem Sokołowskim. Wiele wysiłków włożono w zwalczanie plagi kornika oraz usuwanie drzew zniszczonych przez wiatry, lawiny i okiść. Przygotowano plany urządzenia lasów, uregulowano wycinkę drzew.

Prowadzono intensywne nasadzenia, a flance pochodziły z własnych oraz zewnętrznych, sprawdzonych szkótek. Ważną rolę służb leśnych było zapobieganie kłusownictwu, rzadko wydawano pozwolenia na polowania, dzierżawiono rewiry rybackie, uregulowano wypas owiec. Starano się również przeciwdziałać szkodom wynikającym z rozwoju turystyki, współpracując w tym zakresie z Towarzystwem Tatrzańskim – Sekcją Ochrony Tatr.

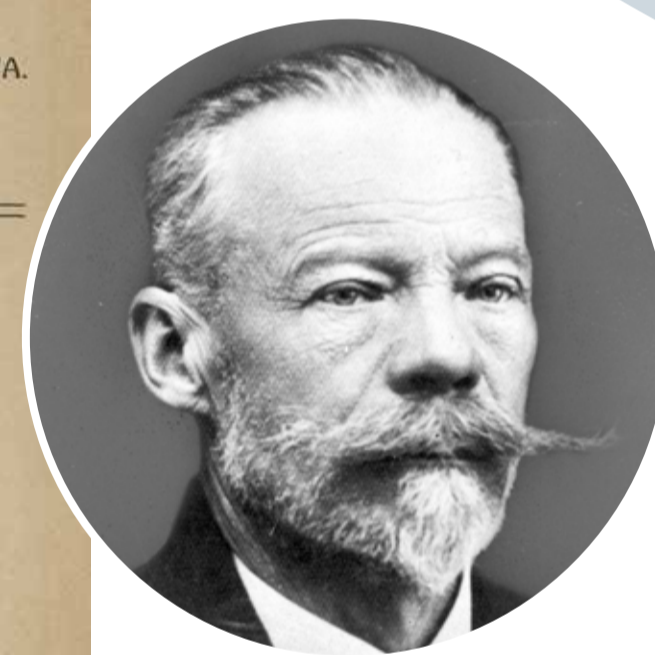
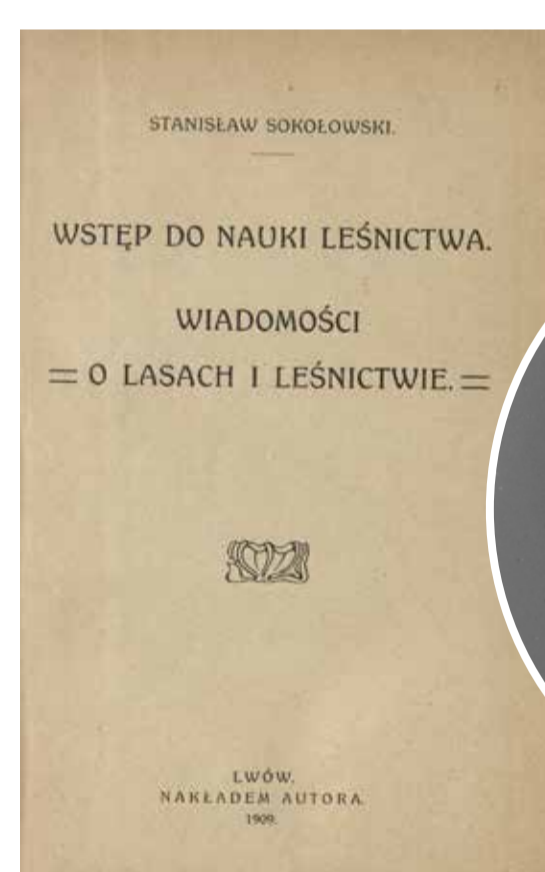
NA OCHRONĘ TATR

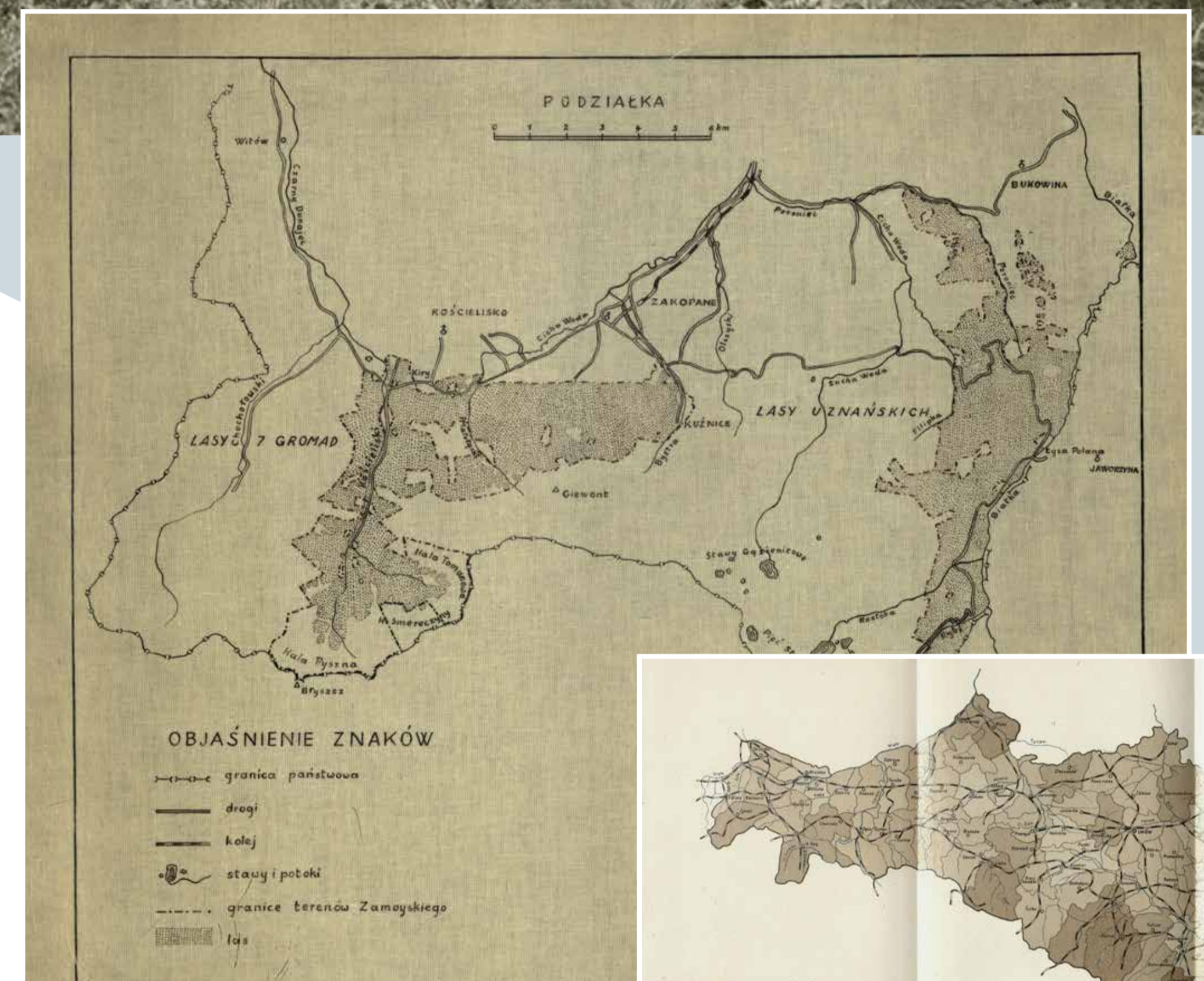
20 HALERZY.

Przyrodniczą wrażliwość Zamoyski zapisał w genach – wszak jego przodkowie byli twórcami wspaniałych parków w Kórniku i Gołuchowie. Dlatego powołując Fundację Zakłady Kórnickie, Władysław pragnął, aby jednym z kluczowych jej zadań było stworzenie instytucji badawczej zajmującej się hodowlą krajowych i zagranicznych drzew. Pozwoliło to na utworzenie w 1933 r. Zakładu Badania Drzew i Lasu, którego działalność współcześnie kontynuuje Instytut Dendrologii Polskiej Akademii Nauk z siedzibą w Kórniku.

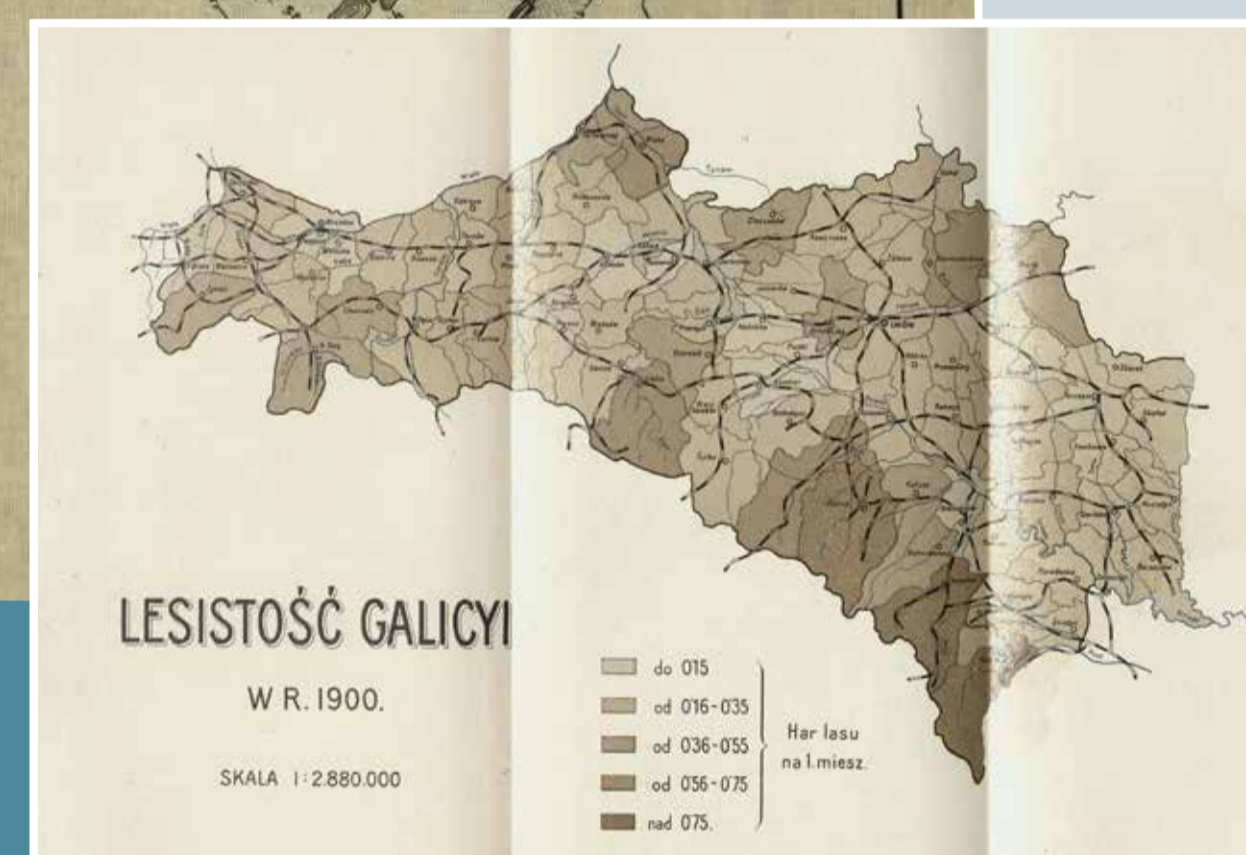
Bielawy, nadleśnictwo Kórnik, 1924 r. Siedzą od lewej: nadleśniczy kórnicki Feliks Osiński (1899-1982), zarządca dóbr hrabiego Wincenty Szymborski (1870-1936), prof. Stanisław Sokołowski oraz Władysław Zamoyski.

Stanisław Sokołowski (1865-1942) – profesor Wyższej Szkoły Lasowej we Lwowie oraz leśnictwa na Uniwersytecie Jagiellońskim, autor książki *Wstęp do nauki o leśnictwie* (Lwów 1909)

Mapa lasów w zakopiańskim majątku Zamoyskiego oraz mapa obrazująca leśistość Galicji w 1900 r.

Towarzystwo Tatrzańskie. Sekcja ochrony Tatr.

„Szanujcie ciszę i majestat górski“.

(M. Karłowicz).

*Władysław Bienkowski
leśniczy.*

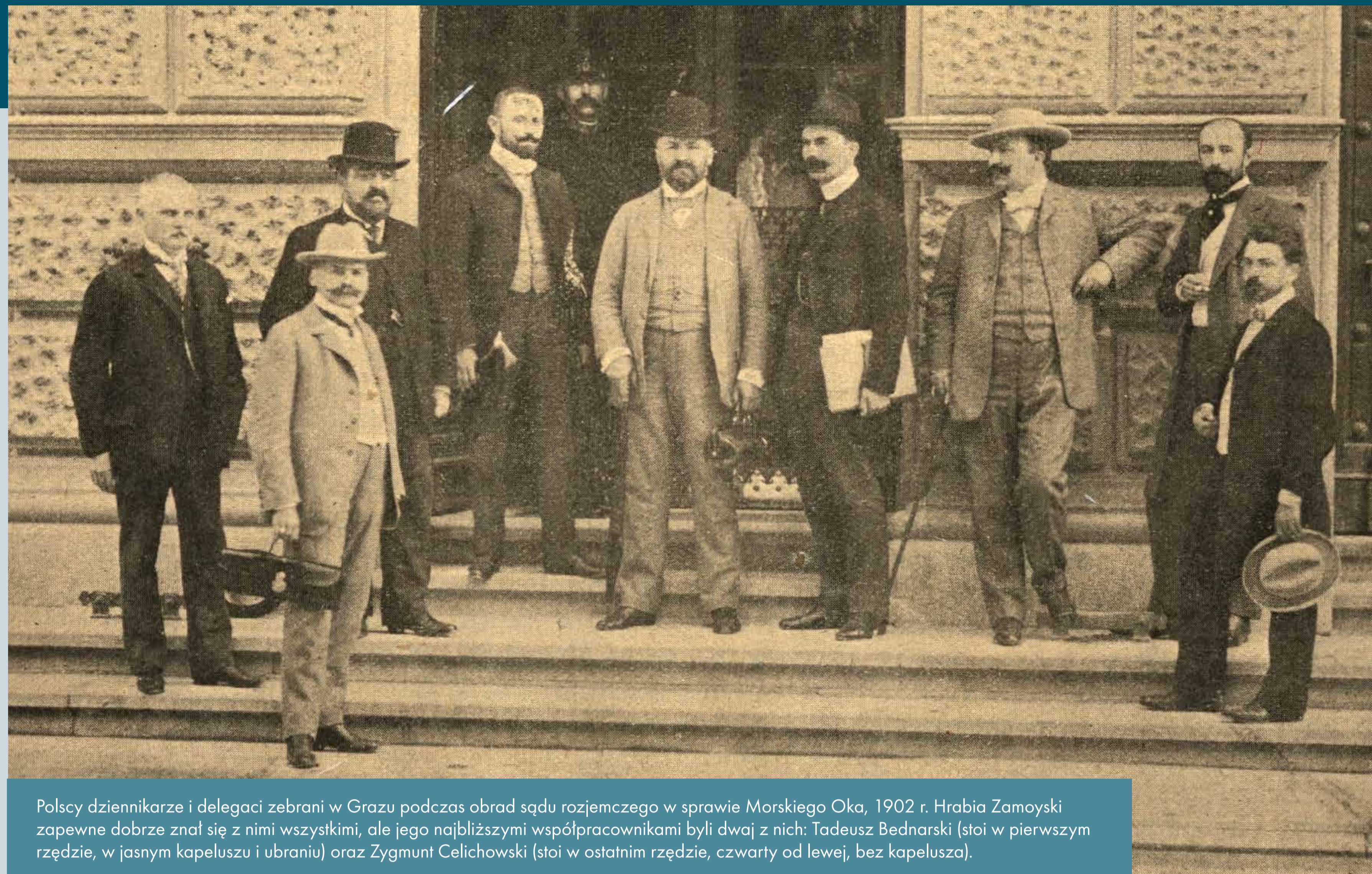
Władysław Bienkowski (1858-1926) – leśniczy w zakopiańskich dobrach Władysława Zamoyskiego, długoletni opiekun rewiru bukowińskiego, miał wielkie zasługi w odbudowaniu tamtejszej gospodarki leśnej, zaangażowany także w spór o Morskie Oko.

Kiedy na przełomie XIX i XX w. tatrzańskie szlaki zaczęły zapelniać się turystami, palącym problemem stała się ochrona przyrody; w przestrzeni publicznej pojawiły się m.in. hasła: „Ratujmy przyrodę tatrzańską”, „Nie deptać szarotek”, „Nie zaśmiecajcie Tatr“.

Władysław Zamoyski (w środku) na Kalatówkach w 1913 r.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy Władysław Zamoyski miał po prostu szczęście do dobrych współpracowników, czy raczej świetnie wyczuwał ludzi oraz oceniał ich kompetencje. Pewne jest, że otaczał się osobami wykształconymi i godnymi zaufania, którym powierzał zarządzanie majątkiem oraz kluczowe działania na rzecz bliskich jego sercu inicjatyw. Hrabia szanował specjalistyczną wiedzę i samodzielność, posiadał przy tym niezwykle cenną także współcześnie umiejętność delegowania zadań. Oto najbardziej zaufani ludzie hrabiego.

Polscy dziennikarze i delegaci zebrani w Grazu podczas obrad sądu rozjemczego w sprawie Morskiego Oka, 1902 r. Hrabia Zamoyski zapewne dobrze znał się z nimi wszystkimi, ale jego najbliższymi współpracownikami byli dwaj z nich: Tadeusz Bednarski (stoi w pierwszym rzędzie, w jasnym kapeluszu i ubraniu) oraz Zygmunt Celichowski (stoi w ostatnim rzędzie, czwarty od lewej, bez kapelusza).

Zygmunt Celichowski
(1845-1923)

Zarządca dóbr kórnickich, który już w trakcie studiów związał się z tamtejszą biblioteką i był jej oddany do końca życia. Zmarł w Kórniku 26 stycznia 1923 r., został pochowany w rodzinnym grobowcu w pobliskim Bninie. Pracował najpierw dla Jana Działyńskiego, a potem dla Władysława Zamoyskiego, wobec którego nie był bezkrytyczny. Pisał o kupnie Zakopanego zdroworozsądkowo: „Nie znam tej majątności bliżej, ale z tego co wiem, nie wnoszę, żeby to był świetny interes. Nazwałbym go świetnym, gdyby przyniósł tyle, żeby mógł opłacać % pożyczek zaciągniętych teraz na Kórnik”, aczkolwiek sercem popierał tę decyzję, dodając: „Toć zwykle praca dla dobra ogółu nie przynosi materialnych zysków, jest ofiarą i poświęceniem”.

Celichowski był szczerze związany z Działyńskimi i Zamoyskimi – troszczył się nie tylko o ich majątek, ale także o prywatne losy. O wzajemnej serdeczności tych rodzin niech świadczy to, że Władysław i Maria Zamoyscy trzymali do chrztu córkę Zygmunta, Marię.

Niebagatelne znaczenie miała dla Celichowskiego działalność naukowa. Sam był znakomicie wykształcony – studiował historię, filologię i prawo, miał doktorat oraz tytuł honorowego profesora Uniwersytetu Poznańskiego, aktywnie działał w Towarzystwie Przyjaciół Nauk w Poznaniu, był członkiem PAU. Jako główny bibliotekarz kórnickiej księżnicy nie tylko porządkował i powiększał księgozbiór, ale udostępniał go także innym badaczom, był ponadto wydawcą źródeł.

Zygmunt Celichowski

Wincenty Szymborski
(1870-1936)

Urzędnik, działacz społeczny i polityczny. To jemu Zamoyski w latach 1903-1923 powierzył trudne zadanie zarządzania dobrami zakopiańskimi. Hrabia wykorzystywał jego zdolności menadżerskie oraz interpersonalne m.in. przy budowie lokalnych dróg i wodociągu, elektryfikacji Zakopanego, przy sporze o Morskie Oko, a także do łagodzenia konfliktów z miejscową ludnością. Z powodu licznych wyjazdów szefa Szymborski musiał podejmować samodzielne decyzje, zwłaszcza w okresie I wojny światowej, gdy Zamoyscy przebywali w Paryżu i kontakt z nimi był ograniczony. Skutecznie zabezpieczył wówczas majątek przed sekwestrem, którego groźba była realna ze względu na francuskie obywatelstwo właściciela.

Szymborski angażował się w działalność publiczną – współtworzył Towarzystwo Muzeum Tatrzańskie, był jednym z inicjatorów i członkiem powstałego w 1908 r. Tatrzańskiego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, dał pomysł utworzenia toru bobslejowego w Kuźnicach.

Na początku 1923 r. przeniósł się wraz z rodziną do Kórnika, gdzie urodziła się jego druga córka Wisława, późniejsza noblistka. Na prośbę hrabiego przejął obowiązki po zmarłym Celichowskim i uczestniczył w pracach przy powołaniu Fundacji Zakłady Kórnickie. Był odpowiedzialny za organizację pogrzebu Jadwigi w 1923 r., a w czasie pochówku Władysława żegnał go w imieniu wszystkich pracowników dóbr kórnickich i zakopiańskich.

Wincenty Szymborski

Kazimierz Langie
(1839-1897)

Ekonomista i działacz społeczny. Na uniwersytecie w Heidelbergu studiował ekonomię i w 1865 r. objął kierownictwo działu zajmującego się tą tematyką w krakowskim „Czasie”. Niechętny rosnącym wpływom konserwatystów, zrezygnował ze stanowiska i skupił się na prowadzeniu kilku gospodarstw oraz majątków.

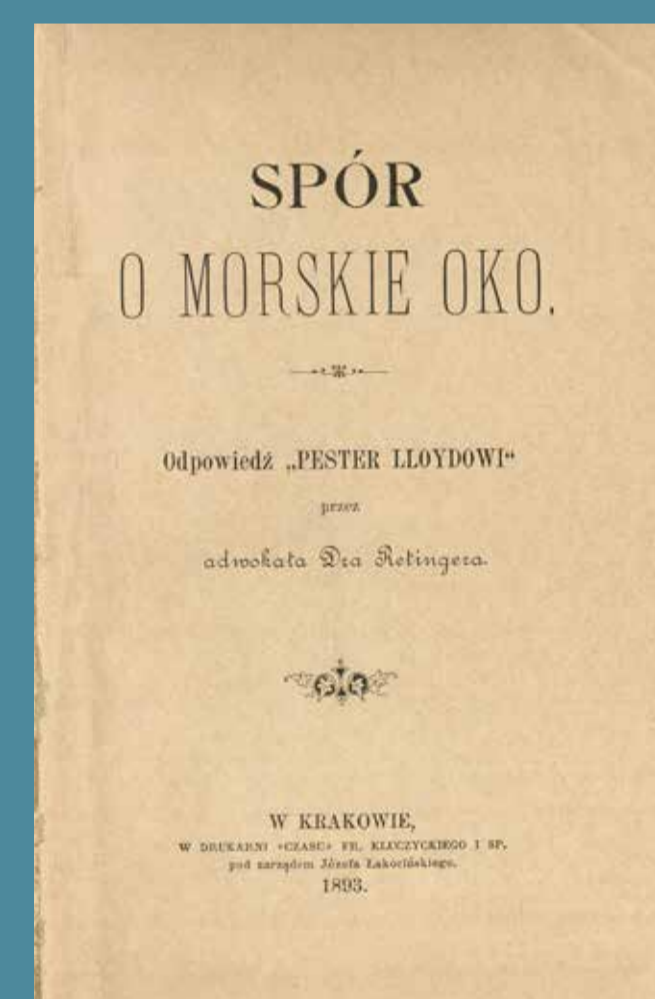
W 1878 r. zawodowo związał się z Krakowskim Towarzystwem Wzajemnych Ubezpieczeń, gdzie prowadził biuro statystyczne. Był czynnym publicystą, poruszał głównie problematykę społeczno-gospodarczą. Wspierał rozwój Kółek Rolniczych na terenie Galicji. Langie był zaangażowany w wiele inicjatyw społecznych, w latach 90. XIX w. należał pod tym względem do czołowych obywateli miasta Krakowa.

Gdy Zamoyski włączył się w działalność Banku Ziemskiego na terenie zaboru austriackiego, znalazł w osobie Langiego rzetelnego partnera, pomocnika i doradcę. To on koordynował przebieg akcji, a jego biuro stało się centralą kancelarią, z którą kontaktowały się regionalne komitety oraz prywatne osoby. Ekonomista doradzał ponadto hrabiemu, w jaki sposób optymalnie wykorzystać zakupione dobra tatrzańskie, wspierał też działania wokół sporu o Morskie Oko – był odpowiedzialny m.in. za zebranie podpisów do Koła Polskiego w parlamencie wiedeńskim. W efekcie zgromadziło ich blisko 40 000 w Galicji oraz w pozostałych zaborach i wśród emigrantów.

Kazimierz Langie

Józef Stanisław Retinger
(1848-1897)

Doktorat z prawa obronił na Uniwersytecie Jagiellońskim. W Krakowie prowadził dobrze prosperującą kancelarię adwokacką, był też aktywny na polu społecznym: angażował się w obronę chłopów przed wywłaszczeniem za długi w Banku Włościańskim, a w latach 80. XIX w. zasiadał w krakowskiej Radzie Miejskiej. Został wybrany na prezesa Izby Adwokackiej w Krakowie, należał do Towarzystwa Tatrzańskiego oraz Towarzystwa Weteranów Powstania 1963 r.

Najpierw doprowadził do unieważnienia licytacji dóbr zakopiańskich z 1888 r., a rok później (9 maja) wygrał kolejną – jako reprezentant i adwokat Zamoyskiego – konsekwentnie przebijając oferty konkurentów o jeden cent. Retinger był pełnomocnikiem hrabiego w sporze o Morskie Oko – we współpracy z Tadeuszem Bednarskim (późniejszym zięciem) interweniował w sądach i urzędach oraz był odpowiedzialny za gromadzenie materiałów dowodowych, prawnych i historycznych. Przygotował cykl felietonów ukazujących się w 1893 r. na łamach krakowskiego „Czasu”, w których wyłożył istotę sporu i argumenty obrońców; zostały one opublikowane w broszurze *Spór o Morskie Oko*.

Po śmierci adwokata Zamoyski sprawował opiekę nad jego najmłodszymi dziećmi z drugiego małżeństwa z Marią Krystyną z Czarniańskich: Emilem, Juliuszem, Józefem Hieronimem (słynnym politykiem, pisarzem i literaturoznawcą nominowanym do Pokojowej Nagrody Nobla) oraz Marią.

Józef Stanisław Retinger

Tadeusz Bednarski
(1868-1932)

Studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim zakończył w 1892 r. obroną doktoratu. Aplikaturę adwokacką rozpoczął w czołowej krakowskiej kancelarii prowadzonej przez Józefa S. Retingera, a po jego śmierci z sukcesem kontynuował jej działalność. Poślubił najstarszą córkę swego patrona – Helenę.

Bednarski był prawnikiem prominentnych rodzin ziemiańskich, reprezentując m.in. Czartoryskich czy Stadnickich. Aktywny społecznie, należał do samorządu adwokackiego oraz licznych towarzystw, wspierał także finansowo różne inicjatywy publiczne. Włączył się w działalność Towarzystwa Tatrzańskiego i był członkiem jego zarządu.

Zdobył zaufanie hrabiego, który powierzył mu kontynuowanie spraw prowadzonych przez jego poprzednika, w tym kwestię Morskiego Oka oraz wielu interesów prywatnych, jak choćby Browar Tenczynek, gdzie Bednarski pełnił funkcję członka rady nadzorczej. Był również założycielem Polskiego Towarzystwa Handlowego Spółki Akcyjnej, które po I wojnie światowej wykupiło od Zamoyskiego udziały w kilku przedsiębiorstwach na terenie Galicji. W wolnej Polsce został honorowym konsulem Grecji.

Tadeusz Bednarski

Wincenty Szymborski (w środku) z kolegami, Zakopane, czerwiec 1911 r.

Za sukcesem mężczyzny stoi zwykle kobieta. Nie inaczej było w przypadku Władysława Zamoyskiego, który wzrastał w otoczeniu kobiet silnych i niezależnych. To dzięki wsparciu matki Jadwigi oraz siostry Marii zakupił dobra zakopiańskie, a później przekazał majątek na cele narodowe. Dziękując wspólne wartości i dążenia, cała trójka zawsze mogła na siebie liczyć.

Władysław nigdy się nie ożenił. Pojawiało się sporo spekulacji co do powodów tej decyzji, jednak źródła nie dają jednoznacznego wyjaśnienia. W jednym z listów do siostry Jadwiga pisała o swym 30-letnim synu: „Ty wiesz, jak on stanowczo dotychczas twierdził, że się żenić nie chce. Tego powiedzenia nie cofnął”. Matka, wbrew obiegowym opiniom, zachęcała go do małżeństwa: „Wszyscy mi mówią, że to moje gadania wpłynęły na Twój sąd i tak cię źle usposobiły względem ożenienia. Ta myśl mnie trapi bardzo [...] Jeżeli w bezżeństwie chcesz świętości [...], to się nie żęń”, ale sama miała inne zdanie: „Otóż ja nie widzę, żeby dla Ciebie samotność była korzystna, przeciwnie wydaje mi się, że ci szkodzi”.

Wanda Czartoryska
(1862-1920)

W otoczeniu hrabiego pojawiały się jednak kobiety, które obdarzał zainteresowaniem – po raz pierwszy zauroczył się jako 19-latek w Madeleine de Montalembert. Dekadę później Władysław przykuł uwagę rodziny Elżbiety Radziwiłłówny. Najbliżsi Zamoyskiego także zachęcali go do ożenku z księżniczką, ale on nie był tym zainteresowany. Kolejną ważną kobietą w jego życiu była Wanda Czartoryska – przyjaciółka, z którą dzielił się sukcesami i problemami. Z korespondencji jasno wynika, że darzyła go uczuciem, ale Władysław nie uległ jej czarowi ani namowom

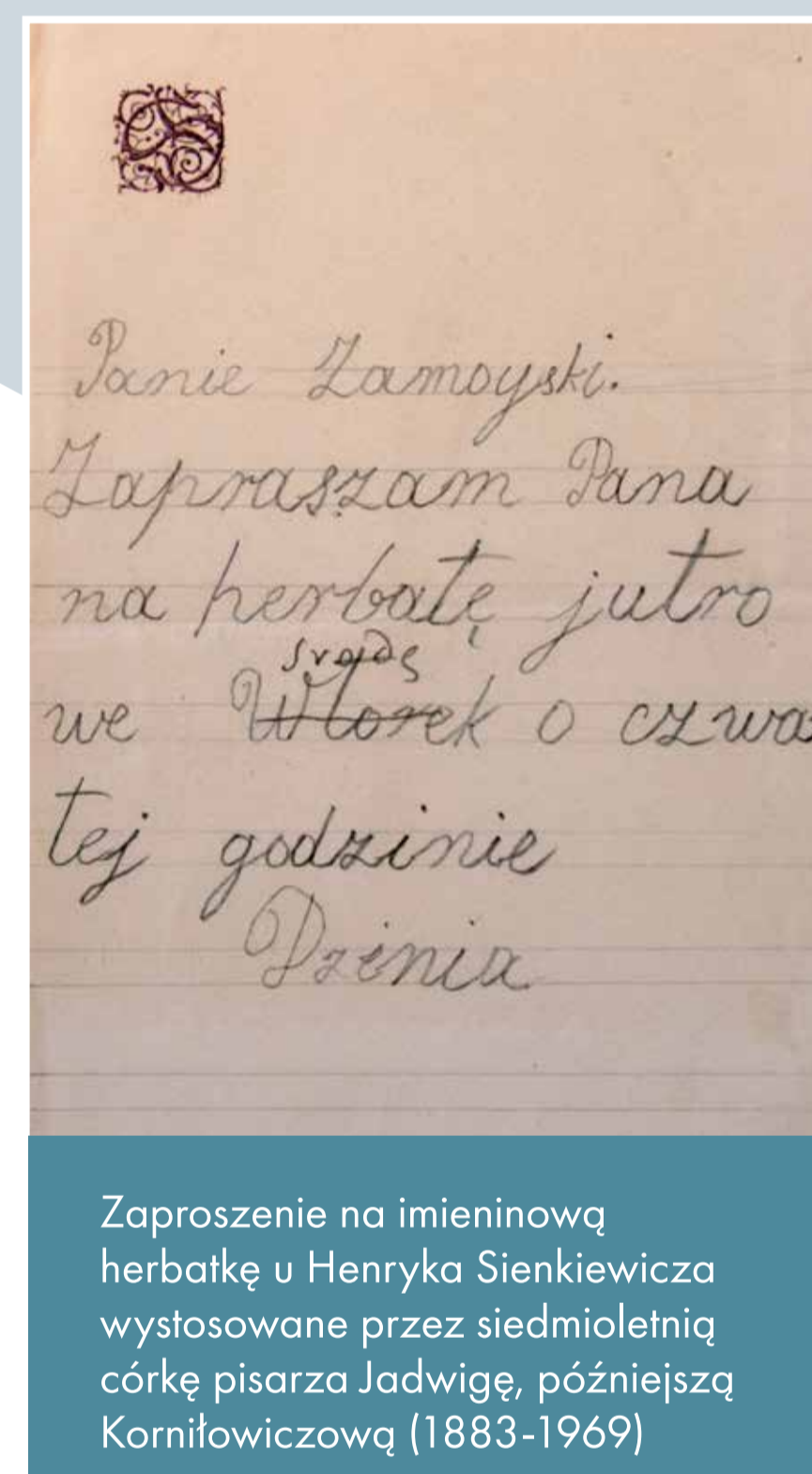
matki, która z zalem pisała do niego: „Czy to dobrze, że ty nie chcesz tego ożenienia? Tyle warunków najlepszych, tyle miłości wiernej”. Trudno powiedzieć, czym kierował się Zamoyski, decydując się na życie singla – być może postanowił w pełni oddać się służbie publicznej, a może nie trafił na „tę jedyną”. Jedno jest pewne – brak potomków znacząco ułatwił mu przekazanie całości majątku narodowi polskiemu.

Właściciele Kórniku w gronie najbliższych na zamkowym tarasie w 1922 r. Od lewej stoją: Julia Zaleska (1864-1954), Maria Reisinger (1860-1939), NN, Jan Zamoyski (1860-1933), NN, Władysław Zamoyski, Roza Zamoyska (1862-1952), siedzą: Jadwiga Zamoyska, Zofia Grocholska (1866-1957).

Elżbieta z Radziwiłłów Potocka (1861-1950)

Zaproszenie na imieninową herbatkę u Henryka Sienkiewicza wystosowane przez siedmioletnią córkę pisarza Jadwigę, późniejszą Kornilowiczową (1883-1969)

Dwie najważniejsze kobiety w życiu Władysława: matka Jadwiga oraz siostra Maria

Kadr z filmu *Trędowata* (1976), reż. Jerzy Hoffman. W Zamku w Kórniku krążyła niegdyś plotka, że Władysław Zamoyski – oddany pracy na rzecz innych asceta – był pierwowzorem postaci ordynata Michorowskiego, bohatera powieści *Trędowata* (1909) Heleny Mniszkówny.

Władysław Zamoyski w towarzystwie pana, pani i panny Jouet oraz Fernanda Bourdil – przyjaciela od czasu podróży do Australii

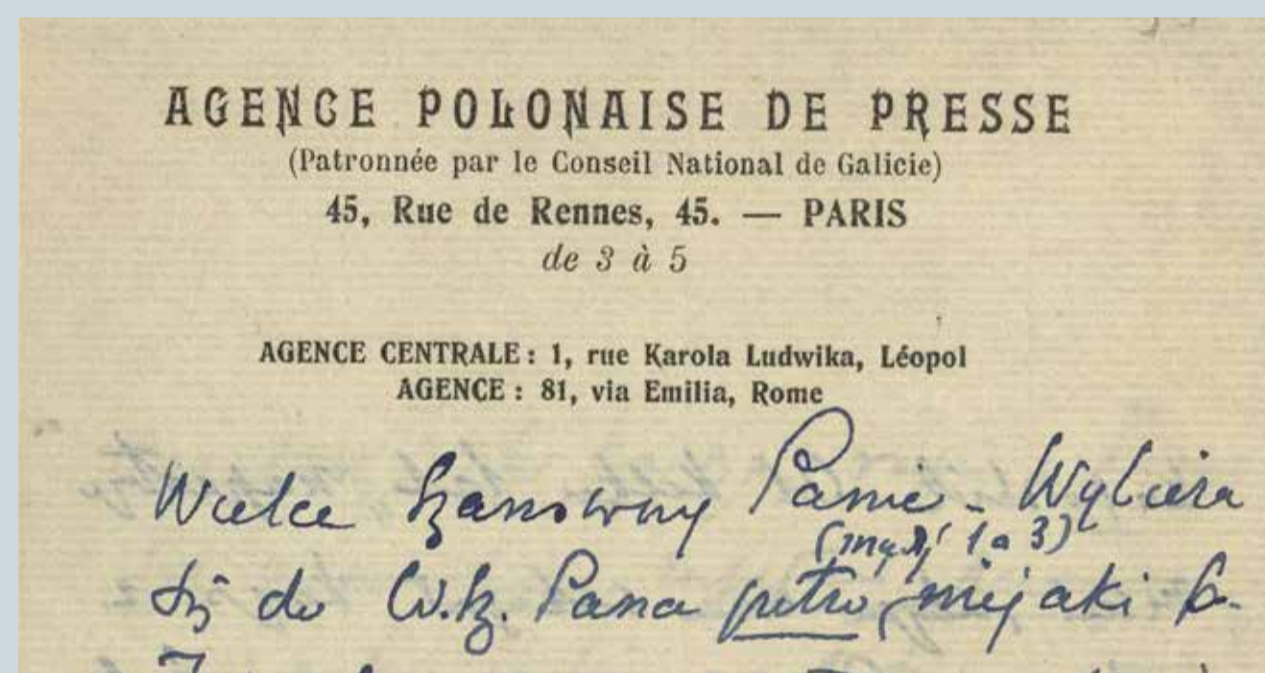
Władysław w otoczeniu kobiet (po lewej: Zofia Grocholska)

**ZA
MOY
SKI** **20
24**

O WIZERUNEK POLSKI NA ZACHODZIE

CZYLI SOFT POWER NIEISTNIEJĄCEGO PAŃSTWA

Władysław Zamoyski regularnie wyjeżdżał do Paryża, gdzie angażował się w życie polskiej emigracji i pracował na rzecz organizacji charytatywnych. Włączał się ponadto, wzorem rodziców, w inicjatywy mające na celu uświadomienie międzynarodowej opinii publicznej ważności sprawy polskiej, pozyskiwanie sojuszników oraz przekazywanie rzetelnych informacji o podzielonym przez zaborców kraju i położeniu jego mieszkańców. Na tym polu intensywnie współpracował z utworzonym przez lwowską Radę Narodową w 1907 r. Biurem Informacyjno-Prasowym, które uruchomiło swą placówkę m.in. w Paryżu – kierował nią Kazimierz R. Woźnicki. Do zadań Biura należało także wspieranie rodzimych publikacji specjalistycznych.

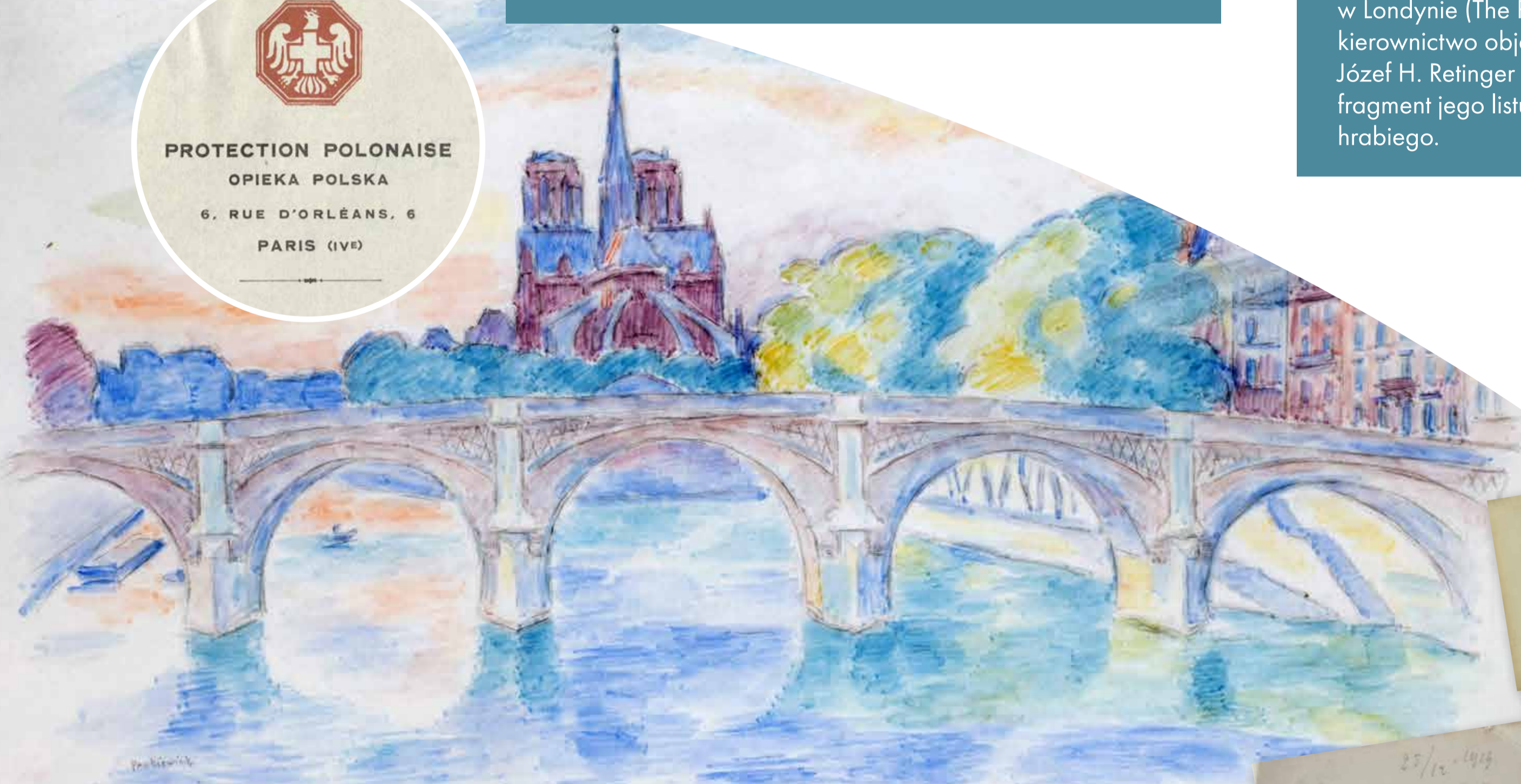
Kazimierz R. Woźnicki (1878-1949) – kierował francuskim Biurem Informacyjno-Prasowym (Agence Polonaise de Presse). Zamoyski pomagał mu zbierać materiały dokumentujące sytuację rodaków zamieszkujących zabór pruski.

Rada Narodowa rozpoczęła akcję, której patronował Henryk Sienkiewicz – do europejskich twórców i intelektualistów skierowano ankietę pytającą o opinię na temat polityki niemieckiego rządu względem Polaków. Zebrano ponad 200 odpowiedzi, które opublikowano w 1909 r., co wywołało realne poruszenie wśród zachodnich społeczeństw.

I wojna światowa zastała Zamoyskich w Paryżu, którzy jako francuscy obywatele nie mogli powrócić do swych majątków położonych na terenie państw centralnych. Pomimo kłopotów z dostępem do środków finansowych, aktywnie uczestniczyli w życiu publicznym. Hrabia kontynuował wspieranie działań informacyjno-wydawniczych i wraz z siostrą niósł pomoc rodakom. Do wolnego kraju powrócił wiosną 1920 r. i po latach wygnania zamieszkał na stałe w Kórniku.

Maria Zamoyska (1860-1937) również aktywnie działała we Francji na rzecz Polaków. Najpierw otoczyła opieką polskich robotników pracujących nad Sekwaną (Protection de l'Ouvrier polonais en France), a w czasie wojny ujęła się za rodakami zamkniętymi w obozach jenieckich, którzy trafili tam jako obywatele państw centralnych. Założona przez nią instytucja Protection Polonaise (Opieka Polska) zyskała oficjalne uznanie miejscowych władz i była rodzajem polskiego konsulatu.

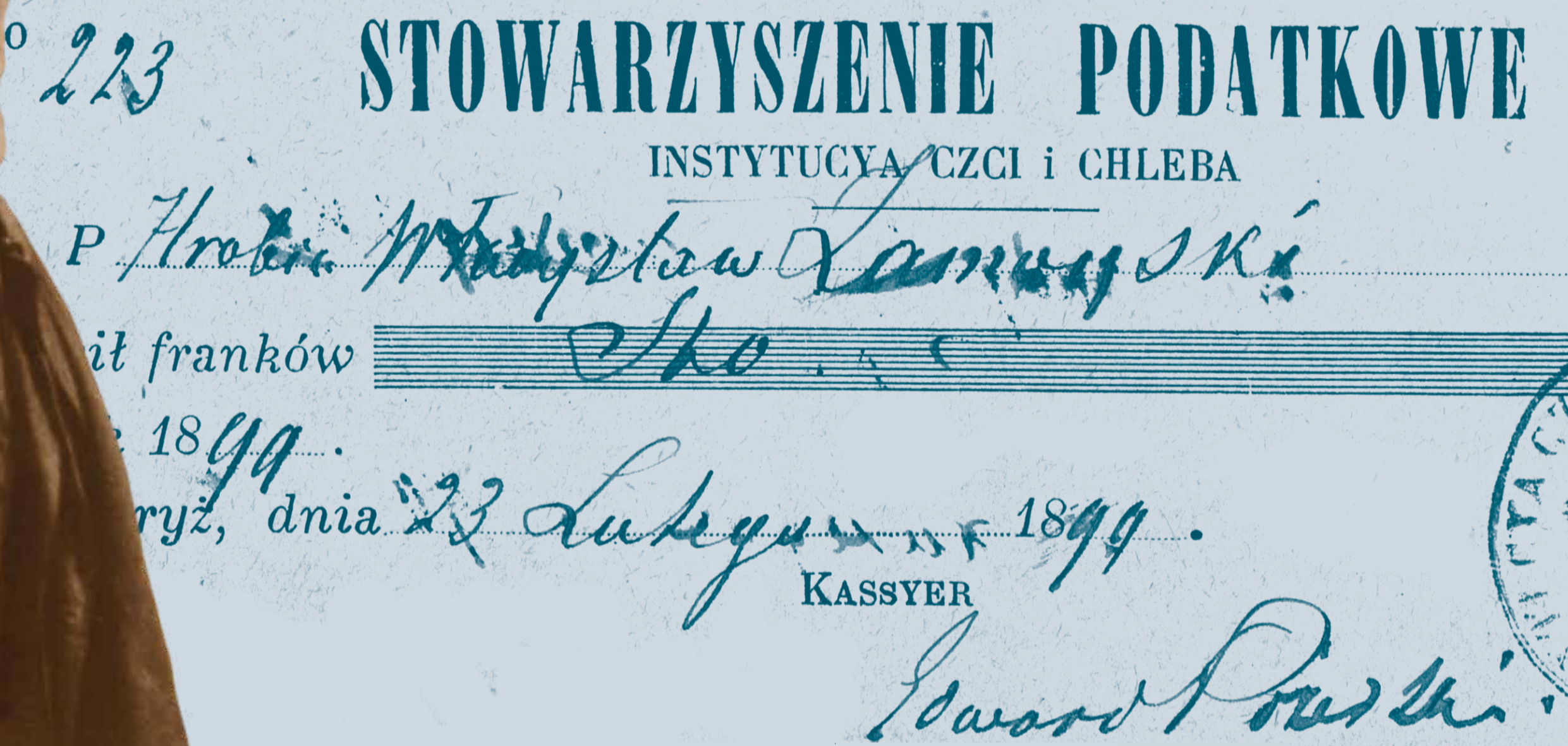
*W. Hrabiance Marii Zamoyskiej
za pracę jej w niesieniu pomocy i stęchły
Ludowi Polakom,
wypracowanym przez nawalnicę wojenną na obcą ziemię,
rodacy,
którzy patrzyli z bliska na tę pracę,
chyląc czoła przed myślą jej zacną i czynną ofiarą,
składają słowa hołdu i szanowania.*

Paryż, dnia 6. Października, 1919 r.

STOWARZYSZENIE PODATKOWE

INSTYTUCYA CZCI I CHLEBA

INSTYTUCYA CZCI I CHLEBA

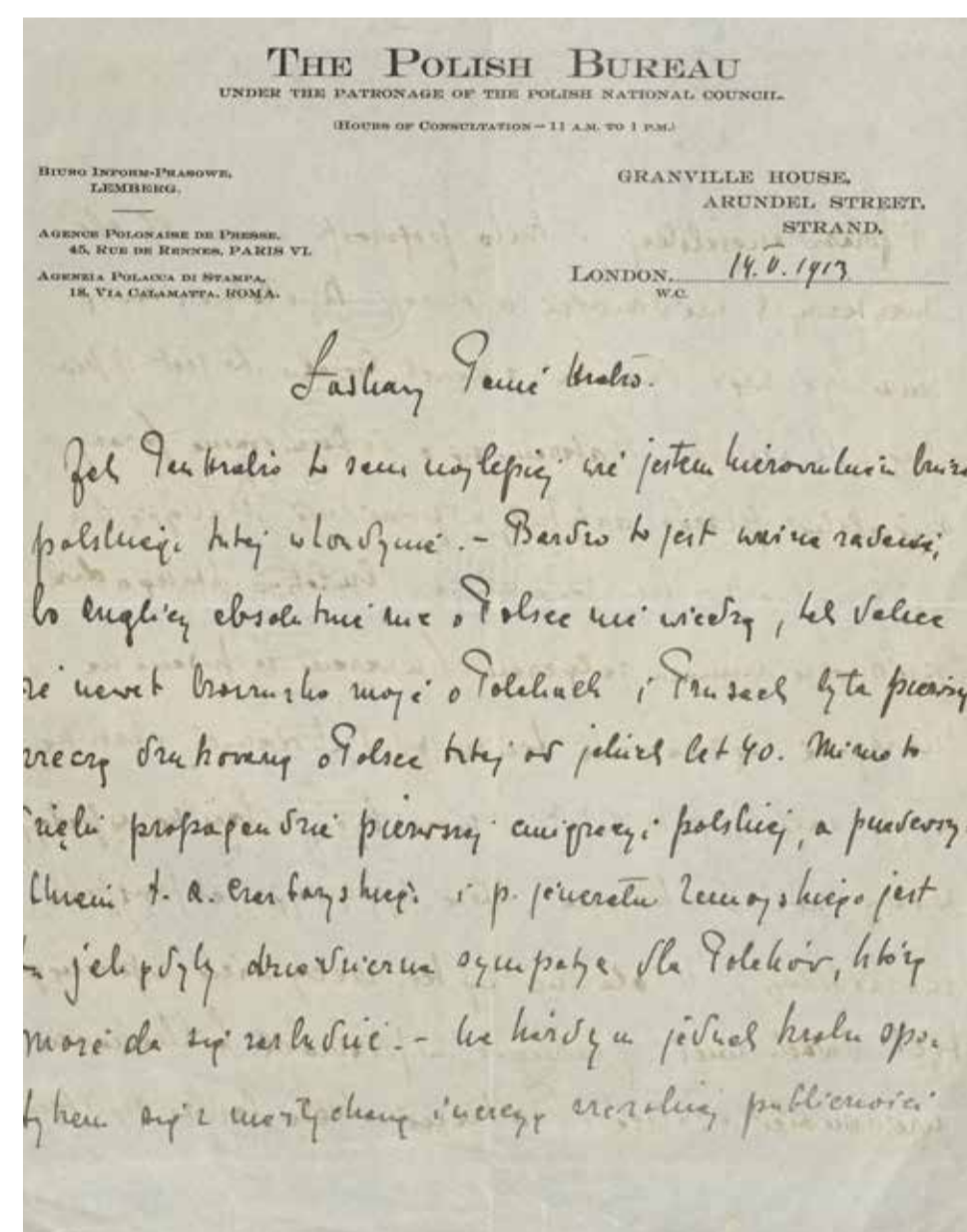
CZŁONKOWIE HONOROWI

Ekielski Józef – Lwów.
Gadon Lubomir – Kraków.

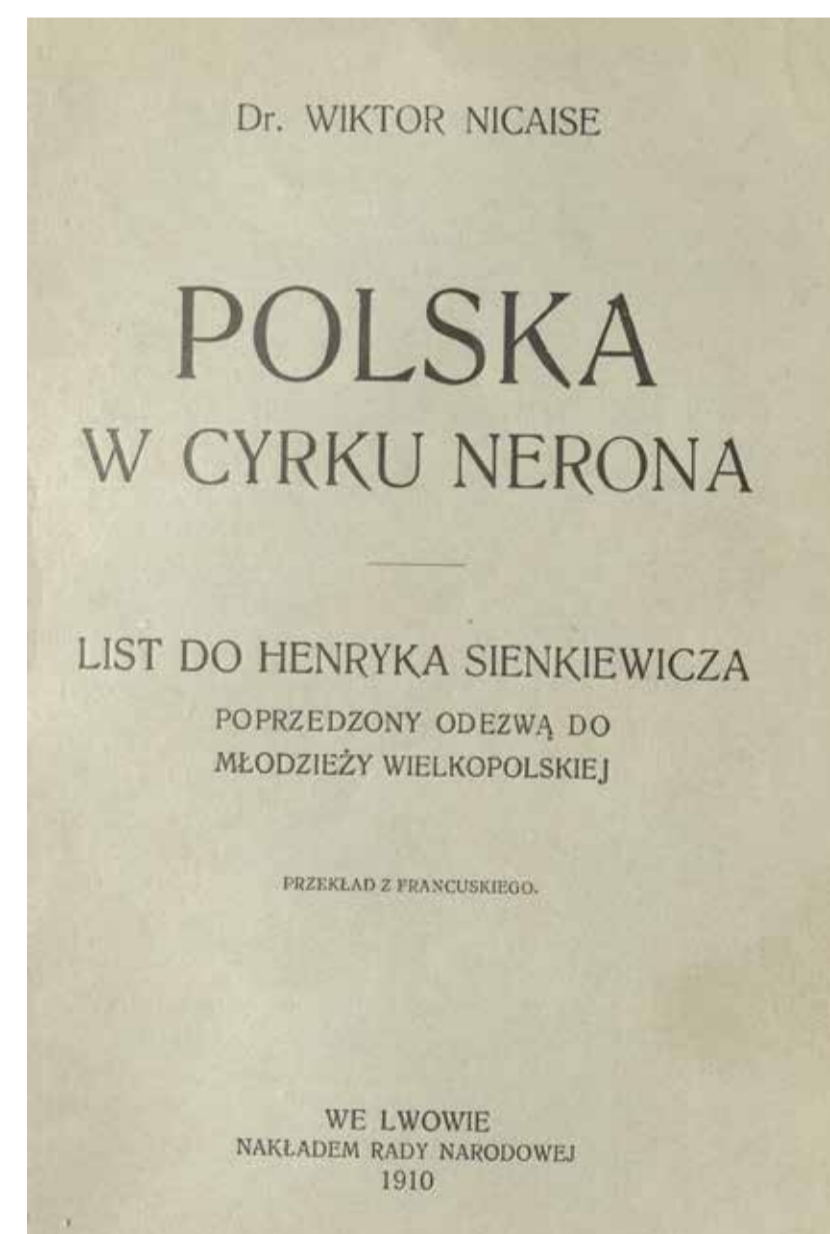
Władysław Zamoyski już w młodości został związany, poprzez swego ojca, z Instytucją Czci i Chleba – od 1907 r. do swej śmierci pełnił w niej funkcję prezesa, a jego zastępcą był Władysław Mickiewicz (1838-1926), syn wieszczki. Organizacja prowadziła działalność charytatywną, zbierając datki na emerytury i zasiłki dla weteranów powstań narodowych oraz stypendia dla polskich emigrantów.

R A D A

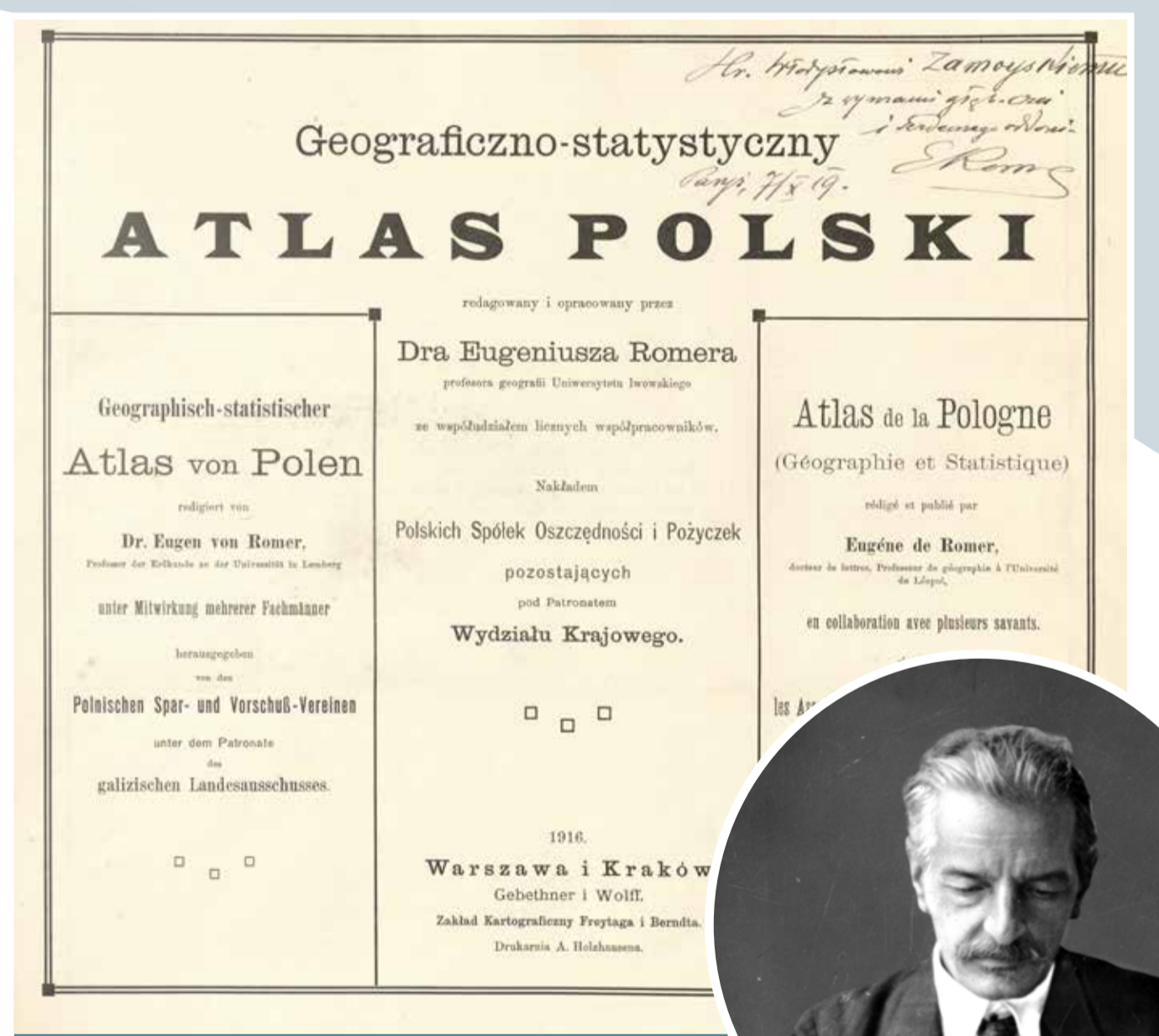
Babiński Henryk, 170 bis, Bd. Haussmann.
Baczyński Roman, w.-prezes honorowy, 5 Avenue Victoria.
Budzyński Alfred, 45, Rue Lamadé.
Dybowski Aleksander, 46, Rue Rottembourg.
Gałęzowski Józef, administrator, 85, Bd. Malesherbes.
Gasztowt Wacław, 9, Rue du Mont-Dore.
Gorecki Ludwik, 21, Rue de Trévise.
Hryniowski Witold, Biarritz.
Karwowski Stanisław, 85, Avenue Wagram.
Korytko Eugeniusz, 4, Rue Say.
Kozakiewicz Bronisław, 2, Place des Batignolles.
Mickiewicz Władysław, w.-prezes, 7, Rue Guénégaud.
Zaleski Dionizy, sekretarz, 129, Bd. St-Michel.
Zamoyski Władysław, prezes, 6, Quai d'Orléans.
Zychon Bolesław, Sartrouville (S. O.).

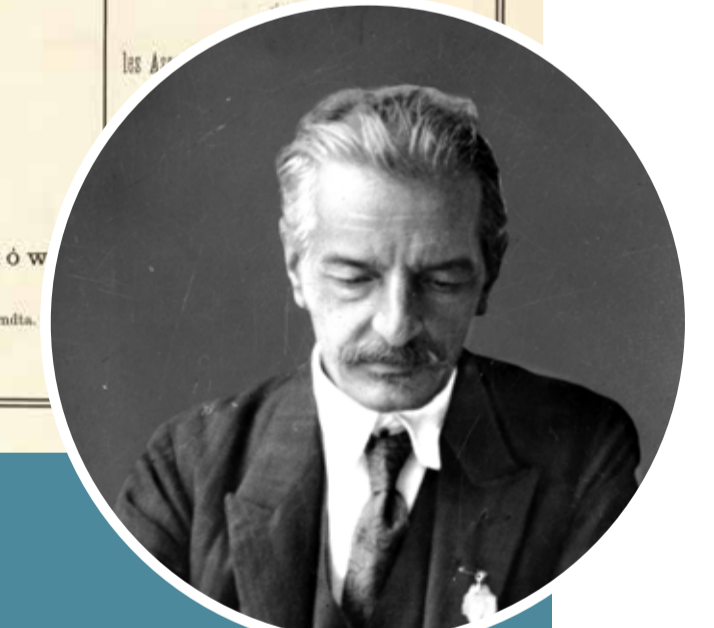
Władysław Zamoyski wsparł w 1913 r. powstanie i rozwój agencji informacyjnej w Londynie (The Polish Bureau), której kierownictwo objął syn adwokata – Józef H. Reiting (1888-1960). Powyżej fragment jego listu skierowanego do hrabiego.

W zbiorze *Prusse et Pologne, enquête internationale, organisée par Henryk Sienkiewicz* (Paris 1909) pojawiła się m.in. wypowiedź francuskiego lekarza Victora Nicaise'a pod znaczącym tytułem *La Pologne au cirque de Néron!* Autor, który pozostawał w stałym kontakcie z Zamoyskim, był żywo zainteresowany relacjami polsko-niemieckimi, o których informował opinię publiczną także w innych publikacjach, np. *Allemands et Polonais* (Paris 1911).

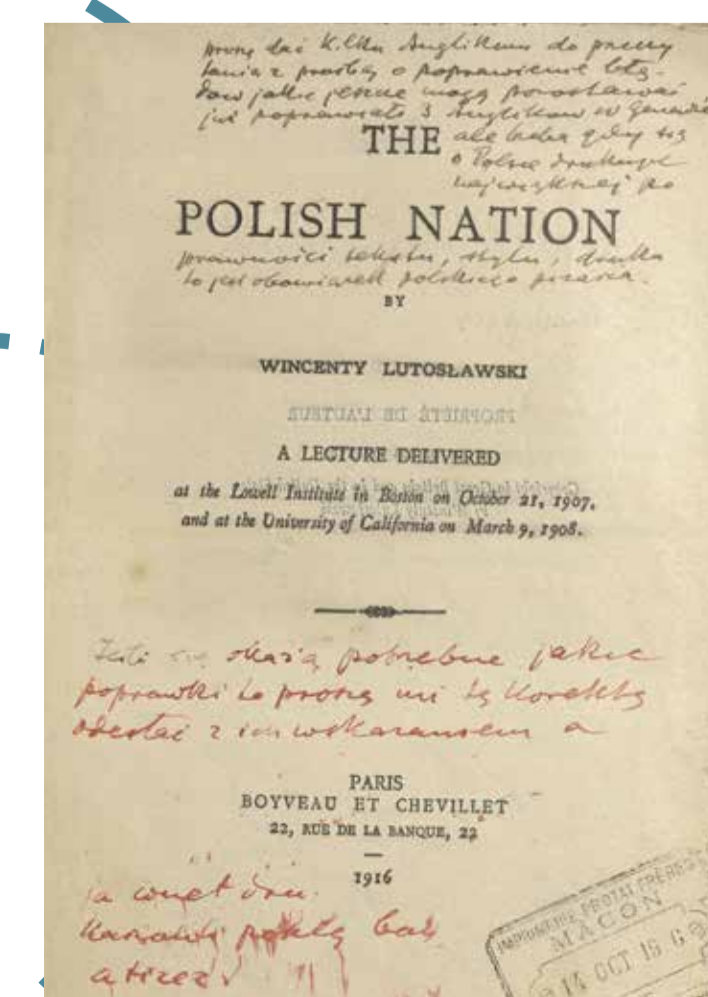
Eugeniusz M. Romer (1871-1954) – twórca nowoczesnej rodzimej kartografii. Wiedząc o przygotowywanej przez wielkie mocarstwa, bez udziału mniejszych krajów i narodów, Międzynarodowej Mapie Świata, profesor zainicjował prace nad mapą Polski 1/M zgodną z uniwersalnymi standardami i uwzględniającą miejscowe nazewnictwo oraz dane historyczne, kulturalne i polityczne. Projekt ten znalazł w osobie hrabiego głównego mecenasa i oddanego propagatora.

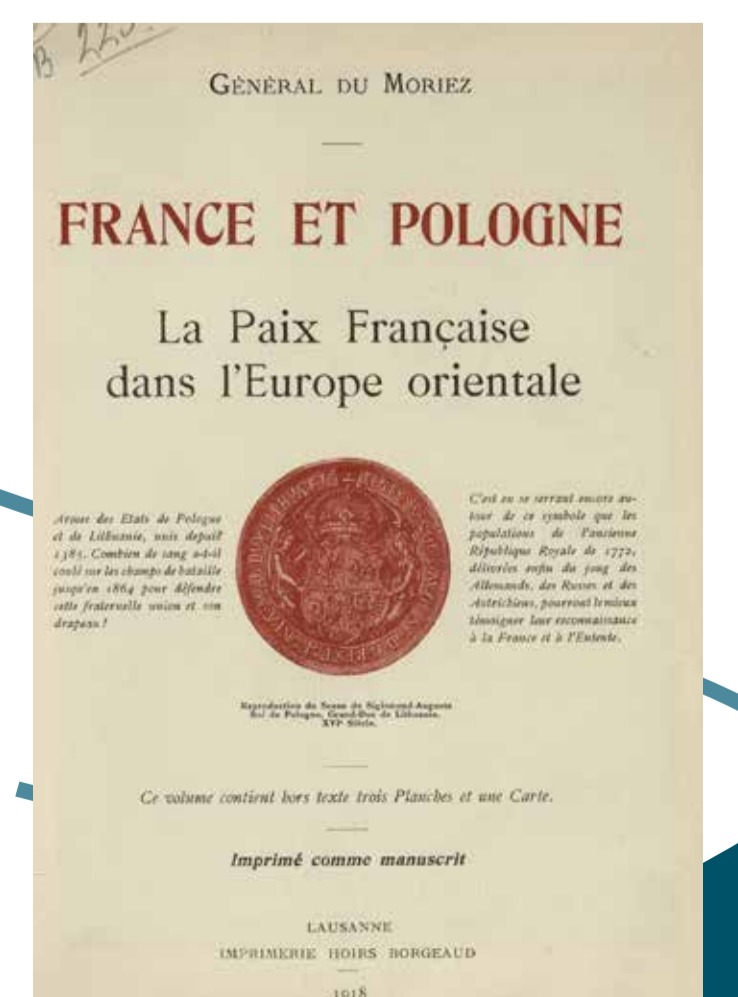
Publikacje o tematyce polskiej ukazywały się w zachodniej Europie dzięki wsparciu takich osób, jak Zamoyski.

Bilety wizytowe potwierdzające szerokie kontakty nawiązywane przez Zamoyskiego podczas I wojny światowej oraz konferencji pokojowej w Paryżu zarówno z przedstawicielami państw zachodnich, jak i współrodakami.

Egzemplarz korektorski *The Polish Nation* (1916) z uwagami naniesionymi przez autora Wincentego Lutosławskiego

Okladka *France et Pologne. La Paix Française dans l'Europe orientale* autorstwa Fernanda Charpentier'a du Moriez'a

Będąc posiadaczem wielkiego majątku, Władysław Zamoyski nie czuł się jego właścicielem, lecz dysponentem – szafarzem dóbr narodowych. Przekonanie, że nie powinien używać ich dla własnych korzyści, zasiał w nim przodkowie. Tytus Działyński, przebudowując pałac w Kórniku na rodową rezydencję, a zarazem siedzibę biblioteki oraz skarbnicy pamiątek rodzinnych i ojczystych, wyjaśniał: „**Urządzą gmach dla przechowania zabytków narodowych. Napis na obszernej bibliotece i galerii będzie się składał z dwóch słów: Działyński współrodakom**”. Koncepcję dziadka jego wnuk – przy współudziale matki i siostry – w pełni zrealizował.

Dokument o planach przekazania całego majątku na rzecz sprawy polskiej Jadwiga, Maria i Władysław Zamoyscy sporządzili w Paryżu 15 lipca 1912 r. Podczas spotkania z prezydentem Stanisławem Wojciechowskim 16 lutego 1924 r. Maria oraz Władysław podpisali akt donacyjny i zwrócili się z prośbą o opiekę Sejmu, Senatu i rządu RP nad powstającą fundacją. To wówczas

hrabia Zamoyski powiedział: „**Dziś najszczęśliwszy dzień w moim życiu [...]. Nie mam już nic**”.

W czerwcu 1924 r. w Sądzie Powiatowym w Śremie Władysław przedłożył projekt ustawy o Zakładach Kórnickich i podpisał akt zrzeczenia się majątku, który miał być niepodzielny, na rzecz fundacji. Tuż przed śmiercią, 13 września 1924 r. hrabia sporządził testament, w którym określił, co zapisuje fundacji, a co przekazuje do dyspozycji Związku Zamoyskich założonemu w 1910 r. we Lwowie. Ustawa weszła w życie 30 lipca 1925 r.

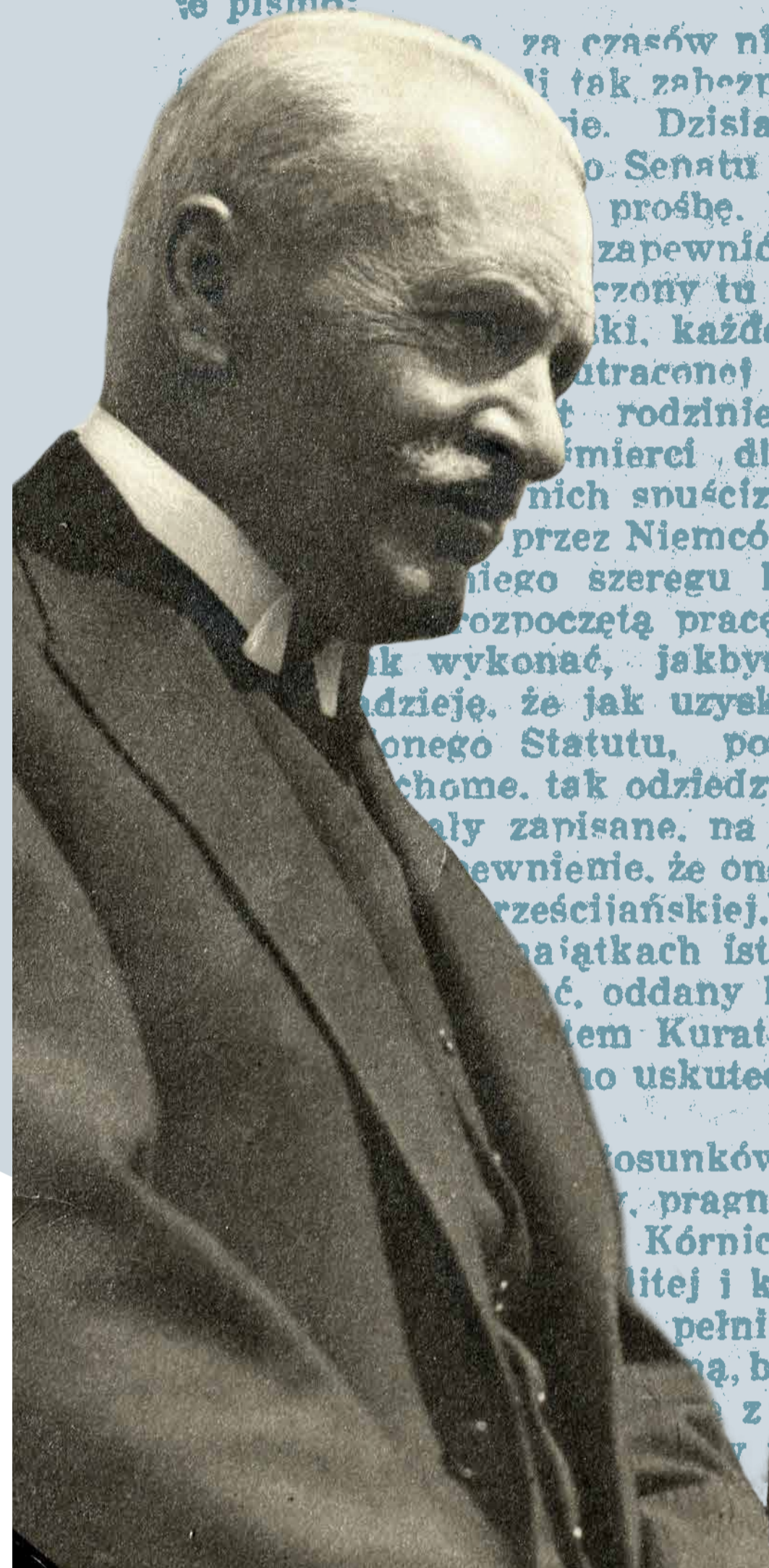
Fundacja przetrwała do 1953 r., kiedy to ówczesne polskie władze zdecydowały o jej rozwiązaniu. W 2001 r. została restytuowana i jako Fundacja Zakłady Kórnickie po dziś dzień realizuje założenia jej fundatora

Władysław Zamoyski na łożu śmierci w zamkowej kaplicy

Patryotyczny czyn rodziny Zamoyskich. Fundacja na rzecz Państwa polskiego. — Dobra kórnickie i zakopiańskie — majątkiem narodowym!

Władysław hr. Zamoyski i siostra jego Maria, dzieci generalowej Zamoyskiej z Działyńskich, wystosowali do Prezydenta Rzeczypospolitej następujące pismo:

Maria Zamoyska z prezydentem Ignacym Mościckim w 1927 r.

Do Kuratorów, do Członków Zarządu, do przesyłanych naczelników, kierowników Zakładów i poszczególnych

Prezydent RP Ignacy Mościcki (1867-1946), prymas Polski August Hlond (1881-1948), hrabianka Maria Zamoyska oraz naczelnik Fundacji Zakłady Kórnickie Antoni Paczyński (1883-1939) na zamkowym moście w 1927 r.

592.
Na mocy art. 44 Konstytucji ogłaszam ustawę następującej treści:

U s t a w a

z dnia 30 lipca 1925 r.
o Zakładach Kórnickich.

Art. 1. Jadwiga z Działyńskich Zamoyska, właścicielka w województwie poznańskim, w powiecie poznańskim-zachodnim dóbr Trzebaw, karta 1, nieruchomości w Trzebawiu k. 12, 37, 47, w Starem Dymaczewie k. 92, w powiecie śremskim, dąbr Gądkł k. 1 i nieruchomości, zapisanych w ks. wieczystej Dachowa w l. 24 i Bnin—Prowent w l. 3, w powiecie średzkim dóbr Babin tom I w l. 1, Bagrowa tom I w l. 1, Jarosławiec tom II w l. 1, Żrenica tom I w l. 1 i nieruchomości, zapisanych w ks. w. Januszewa tom I, w l. 16 i w ks. w. w Pławce w l. 12, i

Aleja Jadwigi Zamoyskiej w kórnickim parku

Pieczęć Biblioteki Kórnickiej Fundacji Zakłady Kórnickie

Ustawa z dnia 30 lipca 1925 r. o „Zakładach Kórnickich”

1. Utrzymanie i rozwój Szkoły Domowej Pracy Kobiet, założonej w Kórniku 24 VI 1882 r., wygnanej przez rząd pruski i przeniesionej do Lubowli na Spiżu, do Kalwarii Zebrzydowskiej, do Zakopanego na Bystre, wreszcie do Kuźnic 11 VI 1891 r. na zasadach, na których powstała i od przeszło czterdziestu lat rozwijała się mimo prześladowań i wydań.
2. Popieranie wychowania młodzieży męskiej w duchu polskim i katolickim.
3. Pomoc do nauk wyższych dla wyjątkowo zdolnych, zwrotna, gdy zarabiać będą.
4. Utrzymanie Zamku w Kórniku, ku pamięci tego, co Polska przecierpiała, jak się jej synowie Ojczyźnie zasłużyli, dla przechowywania i uczczenia pamięci najszlachetniejszych wśród obcych, którzy wobec Polski zasługi położyli, jej się w czasach prześladowań i najsroższych ucisków przyjaciółmi okazali.
5. Utrzymanie biblioteki Kórnickiej, piecza nad jej wydawnictwami.
6. Założenie i utrzymanie Zakładu badania, tak na stokach gór, jak i na równinach, wszystkiego, co wchodzi w zakres hodowli, życia, ochrony i należytego wyzyskania wszelkiego rodzaju drzew, tak w kraju istniejących, jak zagranicznych, mogących się krajowi zdać, leśnych, ogrodowych, użytkowych, owocowych i ozdobnych, ich drewna, owoców, liści, soków. Piecza nad ogrodami Kórnickimi.
7. Krzewienie w majątkach Zakładów Kórnickich wśród ludności Kórnickich, przeprowadzenie melioracji, na co Kuratorjum i Zarząd będą mieli wzgląd szczególny.

Na mocy ustawy z 30 lipca 1925 r. Zamoyscy przekazali współrodakom nieruchomości

- w:
- Trzebawiu,
 - Starym Dymaczewie,
 - Gądkach,
 - Dachowej,
 - Babinie,
 - Bagrowie,
 - Jarosławcu,
 - Żrenicy,
 - Januszewie,
 - Pławcach,
 - Biernatkach,
 - Borówcu,
 - Czmoniu,
 - Czmońcu,
 - Czółowie,
 - Dzieścimerowie,
 - Konarskiem,
 - Kromolicach,
 - Mieczewie,
 - Pierzchnie,
 - Prusinowicach,
 - Skrzynkach,
 - Zwoji,
 - Zwołńcu,
 - Runowie,
 - Szczodrzykowie,
 - Bieganowie,
 - Januszewie,
 - Kijewie,
 - Małej Kępie,
 - Ziminie,
 - Zmysłowie,
 - Poznanu (Pałac Działyńskich) oraz w Kórniku i Bninie, włącznie z Zamkiem i ogrodami, w ówczesnym województwie poznańskim, Brzegach, Bukowinie, Kościelisku, Zubsuchem i Dębnie w ówczesnym województwie krakowskim.

Łącznie przeszło 19 000 ha gruntów ornych, lasów, jezior i stawów, łąk, parcel budowlanych i nieużytków.